
2024

ODESA

DECOLONIZATION

Уявлення українців про Одесу

Звіт на основі національного
опитування та фокус-груп в Києві,
Дніпрі та Львові

Автори:
Тетяна Кривошея, ГО
«Сприяння міжкультурному
співробітництву»
Вікторія Баласанян, ГО
«Сприяння міжкультурному
співробітництву»

ODESA
BUSINESS
CLUB

Вступ	4
Ключові висновки та знахідки дослідження	5
Ставлення до Одеси та одеситів	5
Більшість українців мають досвід відвідування Одеси, проте останні візити були ще до повномасштабного вторгнення.	5
Історико-культурні міфи Одеси та її культурна спадщина	5
Найбільше асоціацій та згадувань щодо Одеси отримали особистості, які взяли участь у створенні та розвитку «одеського міфу» (Михайло Жванецький, Леонід Утьосов, Олег Філімонов, Борис Барський) та міфологізовані персонажі, що символізують «бандитську» Одесу (Сонька Золота Ручка та Мішка Япончик).	5
Методологія	7
Розділ I	9
1. Ставлення до Одеси та одеситів	9
2. Що сподобалось та що не сподобалось в Одесі	15
3. Сприйняття одеситів	20
Аналізуючи думки учасників фокус-груп з трьох міст – Дніпро, Київ, Львів – можна визначити загальні та відмінні риси у сприйнятті одеситів:	22
4. Культурні твори про Одесу	25
Спробуємо узагальнити думки респондентів всіх фокус груп щодо культурних творів та їх впливу на формування образу Одеси:	26
5. Джерела інформації про новини в Одесі	26
6. Новини чи факти, які вплинули на зміну ставлення до Одеси	31
Розділ II. Історико-культурні міфи щодо міста та його культурна спадщина	32
1. Знакові місця, особистості та події	32

Асоціації з місцями	32
Асоціації з особистостями	33
Уявлення про історію Одеси та ставлення до історичних подій	34
2. Культурна спадщина Одеси	40
1. Варто прибрати пам'ятники більшості діячів часів Російської Імперії та Радянського Союзу, які є частиною як військової, так і культурної експансії. Можливою опцією є передача їх в музеї. Як виключення називали місцевих діячів тих часів.	43
2. Варто залишити більшість пам'ятників, адже вони є частиною нашої історії. Як аргумент наводився досвід інших країн, які зберігають пам'ятники різних історичних епох.	43
3. Варто застосовувати диференційований підхід залежно від особистості.	43
3. Одеські міфи	47
Міфи одеського колориту	47
Міф бандитської Одеси	48
Курортне місто, місто морського відпочинку	49
Місто культури та історичної архітектури	49
Місто розслабленості та позитиву	50
Міф про відокремленість Одеси	50
Чи Одеса проросійська?	51
Міф «Одеса – єврейське місто»	51
Мультикультурність	52
Місто – торговий порт	56
Висновки	61

Вступ

У сучасних умовах військової агресії Росії та широкого розповсюдження правдивої інформації про події в Україні спостерігається значне зростання інтересу до соціокультурних аспектів українського суспільства. Це включає такі елементи, як національна свідомість, ідентичність, цінності, ідеали, значення та поведінка. Одеса, з її багатою історичною та культурною спадщиною, виступає важливим компонентом цього соціокультурного контексту. Важливо розуміти ставлення українців до цього міста, адже це може виявити багато цікавих і корисних аспектів про нашу культуру та суспільство.

Одеса, як важливий культурний та історичний центр, має численні регіональні міфи, що включають уявлення про її унікальність, історичну місію та особливий характер її мешканців. Ці міфи, незалежно від їхньої історичної правдивості, залишаються вкоріненими у колективній свідомості й впливають на сучасне сприйняття міста. Варто зауважити, що термін «міф» в даному дослідженні розуміється не як ілюзія чи обман, а як уявлення про історичні події минулого та сьогодення, які відтворюються в суспільстві та, таким чином, залишаються укоріненими у колективній свідомості.

В листопаді 2023 року було проведене дослідження, яке вивчало уявлення одеситів про одеський міф. Нове дослідження є ще одним важливим кроком у розумінні сучасних уявлень про Одесу та сприятиме розвитку міжрегіональної взаємодії та культурної інтеграції в Україні. Метою даного дослідження є виявлення уявлень українців про Одесу, визначення історико-культурних міфів та стереотипів, пов'язаних з Одесою, та джерел їх формування.

Дослідження базується на репрезентативному загальнонаціональному опитуванні, що проводилося методом онлайн-інтерв'ю з використанням нової технології RatingBot та дозволило залучити широку аудиторію респондентів. Загалом опитано 1200 респондентів, що мешкають у всіх регіонах України (крім АР Крим) та які на момент опитування проживали на території України, контрольованій владою України до 24 лютого 2022 року. Структура вибіркової сукупності відтворює демографічну структуру дорослого населення територій, на яких проводилося опитування, станом на початок 2022 року. Формально, за звичайних обставин, статистична похибка такої вибірки не перевищує 3.4% для показників близьких до 50%, 3.0% для показників близьких до 25%, 2.1% для показників близьких до 10%, та 1.5% для показників близьких до 5%. Репрезентативне опитування ґрунтувалося на результатах попередніх фокус-груп, проведених у трьох містах України – Львові, Києві та Дніпрі, метою яких було виявлення того, які джерела інформації та художні твори формують ставлення до Одеси та одеситів, а також різноманіття історико-культурних міфів та стереотипів щодо Одеси.

Ключові висновки та знахідки дослідження

Ставлення до Одеси та одеситів

Більшість українців мають досвід відвідування Одеси, проте останні візити були ще до повномасштабного вторгнення.

Так, третина респондентів ніколи не була в Одесі (34%), майже половина респондентів стверджують, що бували в Одесі до 24 лютого 2022 року (48%), ще 9% респондентів жили в Одесі певний час. Невелика частка респондентів (9%) відвідали Одесу вже після початку війни. Таким чином, враження від міста у більшості сформовані в тому числі особистим досвідом взаємодії з містом, але таким, яким воно було до повномасштабного вторгнення.

- **Одеса є курортним містом, що приваблює українців для проведення відпусток.**

Так, відпочинок на морі був головною метою останнього перебування в Одесі для більшості респондентів (57%).

- **Понад половина українців не мають знайомих, які наразі проживають в Одесі.**

Згідно з результатами опитування, половина респондентів (52%) не мають знайомих, які є або були жителями Одеси, а 17% опитаних повідомили, що їхні знайомі з Одеси виїхали. Близько третини респондентів (36%) зазначили, що мають знайомих, які продовжують жити в Одесі.

- **Основними джерелами інформації про новини Одесу є Інтернет-ресурси, Телеграм-канали, національного телебачення, а також особисті контакти.**

Інтернет домінує як джерело новин, що відображає загальносвітову тенденцію до цифровізації медіа, а також Телеграм-канали як джерело новин набрали популярності під час війни. Фокус-групи демонструють, що новини та факти, які стосуються мовних питань, політичних подій, військових загроз, процесів декомунізації, дерусифікації, природних катастроф, культурних та історичних пам'яток, та трагічних подій, впливають на зміну ставлення до Одеси та викликають обговорення, роздуми та емоційні реакції, підкреслюючи важливість Одеси як складової культурної та історичної спадщини України.

Історико-культурні міфи Одеси та її культурна спадщина

Найбільше асоціацій та згадувань щодо Одеси отримали особистості, які взяли участь у створенні та розвитку «одеського міфу» (Михайло Жванецький, Леонід Утьосов, Олег Філімонов, Борис Барський) та міфологізовані персонажі, що символізують «бандитську» Одесу (Сонька Золота Ручка та Мішка Япончик).

Результати фокус-груп демонструють, що такі уявлення про місто та його героїв значною мірою сформувалося під впливом культурних творів (книг, фільмів, телесеріалів, анекдотів та гумористичних шоу) радянської епохи та початку 2000-х, зокрема і російського походження.

- **Українці мало знають про сучасних одеситів та не асоціюють з ними місто, проте є запит на їх популяризацію.**

В опитуванні найменше обирали сучасних відомих одеситів як особистостей, що символізують місто. Проте 82% вважають, що Одеса має багатий культурний спадок, який пов'язаний з українським міфом, а 76% погоджуються, що треба популяризувати нових сучасних героїв-одеситів.

- **В уявленні респондентів домінують знакові місця, які символізують Одесу як приморське місто, а також місця, що зосереджені в історичному центрі. Проте, культурною спадщиною міста, в першу чергу, вважають одеський гумор, говірку, традиції, свята – тобто, нематеріальну спадщину.**

За результатами фокус-груп також можна зробити висновок, що у сприйнятті відвідувачів Одеси закарбовуються місця, які складають туристичну інфраструктуру, зокрема готелі, бази відпочинку, заклади харчування, басейни, аквапарки, нічні клуби.

- **Більшість респондентів вважають всі епохи в історії Одеси однаково важливими та не пов'язують відлік історії Одеси з Катериною II та росіянами.**

Так, майже третина респондентів вважає, що відлік історії Одеси треба вести з давніх часів, а саме з існування на цих територіях поселень греків у часи Античності (29%). Водночас ще третині респондентів (30%) нічого не відомо про заснування Одеси. Частка респондентів, які пов'язують відлік історії Одеси з Катериною II та росіянами (обрали варіанти «З часів появи назви Одеса у січні 1795 року за часів Російської імперії» та «З часів входження в склад Російської імперії та наказу Катерини II про влаштування у Хаджибеї військової гавані та купецької пристані») складає 16%.

- **Одне з найбільш дискусійних та невизначених питань – що потрібно робити з культурною спадщиною часів Російської імперії та Радянського Союзу, а також топонімією, присвяченою особам тих історичних епох.**

В загальнонаціональному опитуванні найбільш однозначно опитані погодились з тим, що варто позбутися пам'яток, що містять антиукраїнську символіку, лозунги, мету встановлення, а також, що питання щодо кожної пам'ятки має вирішуватися окремо із залученням широкого кола громадськості та експертів. Проте треба зазначити, що респонденти одночасно підтримують різні стратегії, хоча подекуди вони є несумісними. Так, наприклад, думки, що варто позбутися всіх символів російського минулого та що варто позбутися всіх символів радянського минулого отримали схвальні оцінки від 68% та 63% респондентів відповідно. Водночас 59% також підтримало думку, що варто залишити всі пам'ятки та показувати історію такою як є, нічого не перекручувати.

- **Опитування демонструє домінування таких уявлень (міфів) про місто: Одеси – морське, курортне, туристичне міста; Одеса – місто культури та історичної архітектури; Одеса – морський торговий порт та місто підприємництва.**

Також невіддільною складовою в уявленнях про місто є так званий одеський колорит (такі асоціації як «Одеса – перлина у моря», місто з особливою локальною культурою, Одеса – столиця гумору).

- Одним з головних є міф про Одесу як місто євреїв і є невіддільною частиною міфу про одеський колорит, навіяний тими самими анекдотами, розповідями та фільмами.

Так, 71% респондентів погодилися з тезою, що Одеса – єврейське місто. До прикладу, з тим, що Одеса – українське місто погоджується 57%. Крім того, євреї на рівні з українцями виділені респондентами як етнічні групи або культурних спільнот, що справили найбільший вплив на розвиток Одеси.

- Українці не вважають Одесу проросійським містом та висловлюють запит на відмову від міфів, що пов'язують Одесу з російським минулим.

Твердження, з яким не погодилось більшість респондентів (91%) – це те, що Одеса – проросійське місто. Крім того, більшість поділяє думку, що треба позбутися міфу про заснування міста Катериною II (73%). Також наразі більшість не погоджується з тим, що не можна просто знищувати російську культурну спадщину, бо це частина одеського міфу (73%).

- Уявлення про Одесу як місто спротиву та місто волонтерства наразі слабо представлені у свідомості українців.

Більше респондентів не погоджується (45%), ніж погоджується (36%) з тим, що Одеса – місто волонтерства та громадської активності. Тезу, що Одеса є містом спротиву, підтримує тільки 35%.

- Українці бачать майбутній розвиток Одеси як українське, але водночас, мультикультурне та європейське місто.

Так, більшість респондентів вважають, що Одеса має розвиватися, в першу чергу, як українське місто (94%). Водночас це не суперечить тому, що майже в однаковій мірі підтримується мультикультурний (88%) та європейський (83%) вектор розвитку міста.

Методологія

Методологія опитування та анкета були розроблені в рамках проекту "Підтримка реалізації Стратегії культурного розвитку Одеси" та передані Odesa Business Club в рамках партнерства з ГО "Піксельовані Реальності". Основа анкети для національного опитування та масив стереотипних тверджень були напрацьовані в листопаді 2023 року на базі дослідження відповідей 4 фокус-груп в адміністративних районах Одеси за участі 43 осіб.

Задля виявлення тверджень про Одесу та одеситів, які найбільш поширені на національному рівні на першому етапі підготовки до національного репрезентативного опитування протягом 9-16 березня було проведено 3 фокус-групи за участі 32 осіб в трьох містах з різних макрорегіонів країни: Львів (Західний макрорегіон), Київ (Центральний макрорегіон), Дніпро (Східний макрорегіон).

Для забезпечення різноманіття думок та досвіду у кожній фокус-групі брали участь:

- як жінки, так і чоловіки;
- люди різних вікових категорій (18–35, 36–59, 60 і старші);
- представники різних сфер зайнятості та професій (підприємці, пенсіонери, студенти, представники громадянського суспільства, працівники бюджетних установ,

кваліфіковані та некваліфіковані робітники, працівники сфери послуг та креативних індустрій).

Метою даного етапу було виявлення того, які джерела інформації та художні твори формують ставлення до одеситів у жителів України, а також різноманіття історико-культурних міфів та стереотипів щодо Одеси. Крім того, цей матеріал допоміг краще сформулювати питання та варіанти відповідей анкети для проведення всеукраїнського опитування.

На другому етапі дослідження протягом 4-12 травня 2024 р. було проведено загальнонаціональне опитування методом онлайн опитування (Computer Assisted Web Interviewing) з використанням нової технології RatingBot, із запрошенням респондентів до участі в опитуванні у месенджерах Telegram та Viber, на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів. Опитано 1200 респондентів, що мешкають у всіх регіонах України (крім АР Крим). Опитування проводилося з дорослими (у віці 18 років і старше) громадянами України, які на момент опитування проживали на території України (у межах, які контролювалися владою України до 24 лютого 2022 року). До вибірки не включалися жителі територій, які тимчасово не контролювалися владою України, а також опитування не проводилося з громадянами за кордоном.

Структура вибіркової сукупності відтворює демографічну структуру дорослого населення територій, на яких проводилося опитування, станом на початок 2022 року (за віком, статтю, типом поселення). Формально за звичайних обставин статистична похибка такої вибірки (з імовірністю 0,95 і з врахуванням дизайн-ефекту 1,1) не перевищувала 3,4% для показників, близьких до 50%, 3,0% для показників, близьких до 25%, 2,1% – для показників, близьких до 10%, 1,5% – для показників, близьких до 5%. За умов війни, крім зазначеної формальної похибки, додається певне систематичне відхилення.

Склад макрорегіонів:

Схід: Харківська, Запорізька, Дніпропетровська, Сумська області.

Південь: Одеська, Миколаївська, Херсонська, Кіровоградська області.

Захід: Волинська, Тернопільська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька області

Центр: Київська, Київ, Житомирська, Вінницька, Полтавська, Чернігівська, Черкаська області.

Розділ I

1. Ставлення до Одеси та одеситів

Досвід подорожей по Україні та в Одесу

Більшість учасників групи ФГ_Дніпро відвідували Одесу лише один або два рази, і з різних причин, таких як робочі візити, відпочинок/цікавість архітектурою та культурою міста.

«До війни був 1 раз в 18 году, проїзжали...».

«Пару дней був 6 лет назад, відпочивали».

«Я – в Одесі був 3 рази – один раз 3 роки назад по роботі аудитором СТО, об'їздив усі відокремлені від центру райони та 2 рази був як турист до війни».

Загалом Жителі Дніпра віддають перевагу іншим місцям для відпочинку, таким як Харків, Київ, Львів. Також учасники наголошували, що обирають для відпочинку захід України.

Учасники фокус-групи, які представляли м.Київ відвідували Одесу з різними цілями, але переважно для відпочинку та туризму. Окремі учасники відвідували Одесу також з особистих, освітніх та культурних причин..

Деякі учасники відвідували Одесу щорічно: «Я в Одесі кожен рік, від коли Крим став вже не наш...», інші приїжджали до війни майже кожні три місяці: «– до війни я була в Одесі майже кожні 3 місяці...». Деякі учасники приїжджали на культурні заходи: «...З осені для мене починається сезон оперного театру».

Один з учасників навчався в Одеській академії зв'язку, деякі учасники приїжджали на культурні події, такі як Гуморина: «Я був в 17 році і сподобалась Юморина, яка була 1 квітня». Ще один з учасників відвідав Одесу під час пандемії коронавірусу разом з друзями: «Я був в Одесі, коли був коронавірус у 20 році, ми поїхали з друзями відпочивати».

Львів'яни, які взяли участь у фокус-групі, мають різні досвіди відвідування Одеси, від частих поїздок до повної відсутності такого досвіду. Їхні цілі варіювалися від відвідування родичів до культурних заходів та туризму. Цілі візитів: відвідування родичів, культурні заходи, туризм та відпочинок. Один з учасників має особливий зв'язок з Одесою через знайомство з майбутньою дружиною: «В мене така особлива історія, і до повномасштабного вторгнення я часто бував в Одесі. Я там познайомився зі своєю дружиною».

Узагальнити вищезазначене можна наступним чином:

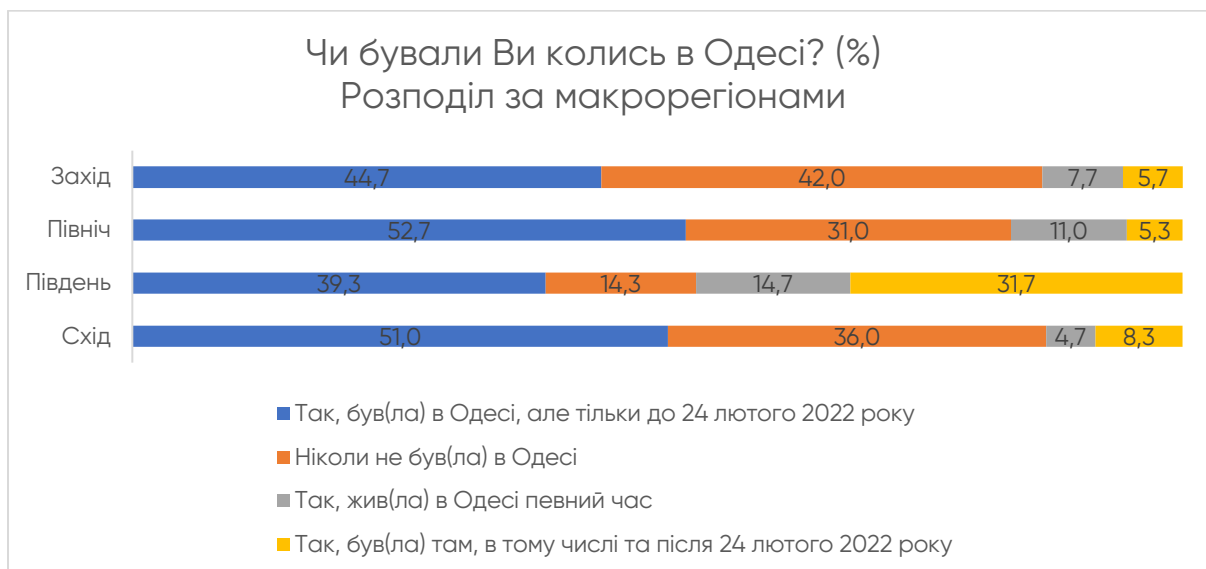
У всіх трьох містах учасники фокус-груп відвідували Одесу з різними цілями, включаючи відпочинок, туризм, відвідування родичів, культурні заходи та освіту. У кожному місті є учасники, які відвідували Одесу регулярно, а також ті, хто був там лише кілька разів або навіть ніколи. Жителі Дніпра вказують на перевагу інших місць для відпочинку, таких як Харків, Київ, Львів і захід України, тоді як кияни та львів'яни здаються більш схильними до частих візитів до Одеси. Учасники з Києва та Львова згадують особливі зв'язки з Одесою, такі як знайомства з майбутньою дружиною або спогади з дитинства. Кияни та львів'яни більше акцентують на культурних заходах в Одесі, таких як театральні

вистави та Гуморина, в той час, як жителі Дніпра менше згадують про культурні події як причину для візиту.

Щодо загальнонаціонального опитування, то досвід подорожей респондентів до Одеси виглядає наступним чином:

Отримані результати демонструють, що Одеса була дуже популярним місцем, важливим культурним і туристичним центром для значної частини українців до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Майже половина респондентів стверджують, що були тут до початку війни (47,9%). Третина респондентів ніколи не була в Одесі (33,9%), невеликий відсоток респондентів (9,2%) відвідали Одесу вже після початку війни. Ще 9,1% респондентів жили в Одесі певний час.

Дані всеукраїнського дослідження показують регіональні відмінності в досвіді відвідувань Одеси респондентами з різних частин України. Найвищий відсоток респондентів, які відвідували Одесу до початку повномасштабного вторгнення, спостерігається серед жителів Північного (52,7%) та Східного (51,0%) регіонів. У Західному регіоні цей показник становить 44,7%, а у Південному – 39,3%. Найбільший відсоток тих, хто ніколи не бував в Одесі, спостерігається серед жителів Західного регіону (42,0%). Трохи менший відсоток таких респондентів у Східному (36,0%) та Північному (31,0%) регіонах. Найвищий відсоток респондентів, які жили в Одесі певний

час, спостерігається у Південному регіоні (14,7%), що логічно пояснюється географічною близькістю до міста, Північний регіон репрезентує 11%, а ось і Західному та Східному регіонах цей показник значно нижчий, 7,7 та 4,7% відповідно. Найвищий відсоток респондентів, які відвідували Одесу як до, так і після початку війни, спостерігається у Південному регіоні (31,7%). У інших регіонах цей показник нижчий: 8,3% у Східному, 7,7% у Західному та 5,3% у Північному регіонах.

Якщо подивитися на результати, які представлені за різними категоріями (стать, вік та тип населеного пункту), то варто зазначити деякі розбіжності. Респонденти у віці (36-59 років частіше жили в Одесі (10,9%) порівняно з молодими людьми, від 18 до 35 років (5,6%). Міські мешканці частіше жили в Одесі (міста 100K+ – 11%, міста до 100K та СМТ – 11,7%) порівняно з мешканцями села (5%). Люди вікової категорії 36-59 років найбільш часто бували в Одесі до 24 лютого 2022 року (51,2%) порівняно з молодими людьми від 18 до 35 років (24,1%) та людьми старшого віку, категорії старше 60 років (46,1%).

Молоді люди (18-35 років) частіше бували в Одесі після 24 лютого 2022 року (11,4%) порівняно з людьми старшого віку (36-59 років, 9,5% та 60+ років, 6,4%). Міські мешканці частіше бували в Одесі після 24 лютого 2022 року (міста 100K+ – 12,2%, міста до 100K та СМТ – 10,4%) порівняно з мешканцями села (4,9%).

Молоді люди (18-35 років) найчастіше ніколи не бували в Одесі (38,8%) порівняно з людьми старшого віку (36-59 років, 28,3%).

Майже половина опитаних мешканців села (47,5%) ніколи не бували в Одесі. Щодо мешканців міст, то тут показники значно відрізняються від зазначених вище: 28,3% мешканців міст до 100K та СМТ та 25,2% мешканців міст (100K+) стверджують, що ніколи не бували в Одесі.

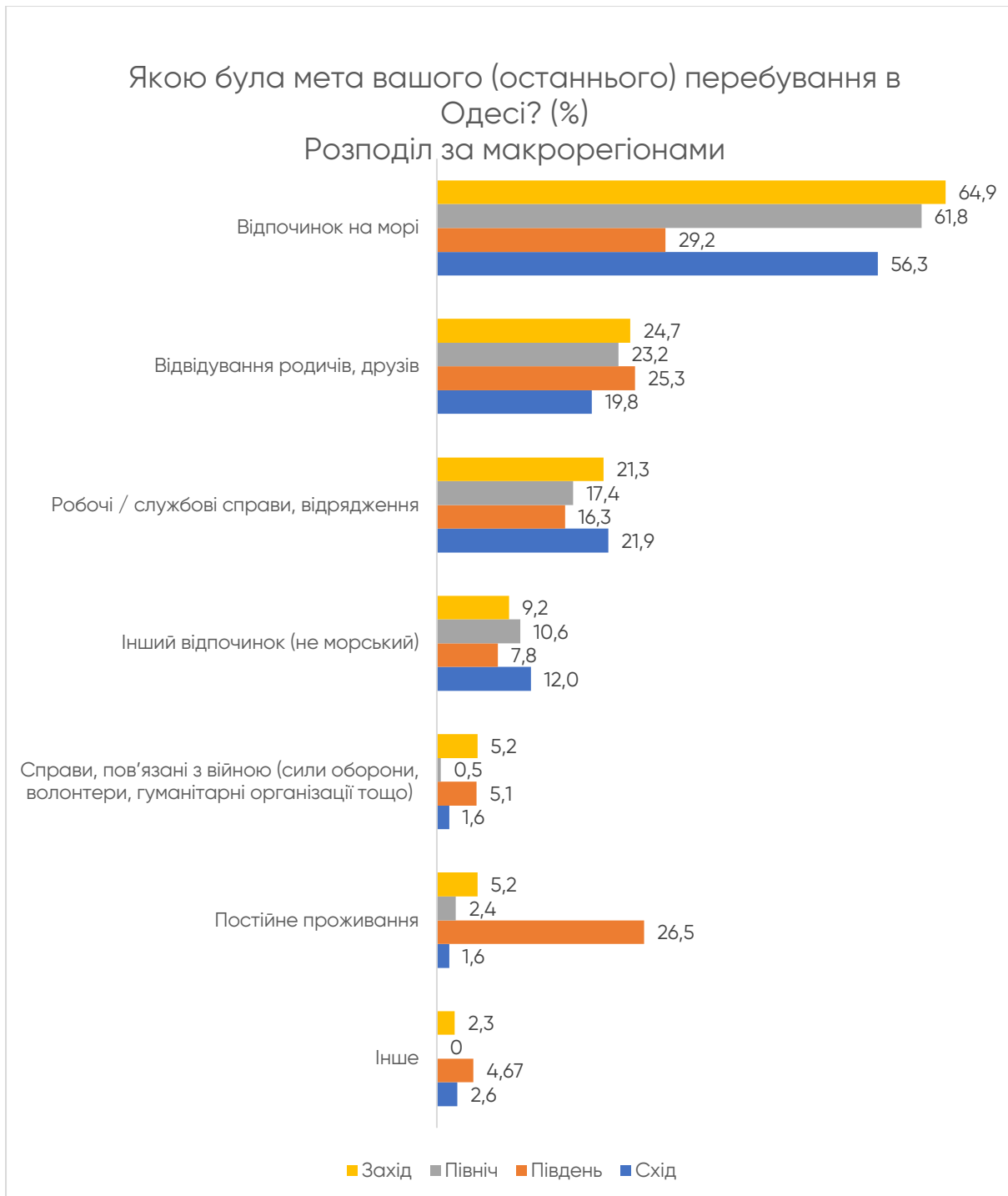
Також в кількісному опитуванні респондентам пропонувалося уточнити мету їх останніх візитів до Одеси.

Згідно з отриманими даними, головною метою останнього перебування в Одесі для більшості респондентів був відпочинок на морі (56,7%). Це свідчить про популярність Одеси як курортного міста, що приваблює велику кількість туристів для проведення відпусток. Другою за популярністю метою було відвідування родичів та друзів (23,4%), що підкреслює важливість особистих зв'язків і сімейних відносин для значної частини респондентів. На третьому місці знаходяться робочі/службові справи та відрядження (19,3%), що вказує на важливість Одеси як ділового центру.

Інші категорії, такі як інший відпочинок (не морський) (10,0%), постійне проживання (6,9%), справи, пов'язані з війною (2,9%), та інші (1,9%), мають меншу частку, але все ж таки вказують на різноманітні причини відвідування міста.

Аналіз даних щодо мети останнього перебування в Одесі серед респондентів із різних регіонів України виявляє відмінності в пріоритетах та мотиваціях для відвідування міста та свідчить про багатофункціональність Одеси. Проте переважання відпочинку на морі як головної мети – підкреслює основну привабливість міста для більшості респондентів.

Якщо дивитися детальніше на розподіл відповідей, то мета «відпочинок на морі» залишається найбільш популярною причиною для відвідування Одеси у всіх регіонах. Найвищий відсоток респондентів з цією метою спостерігається в Західному (64,9%) та Північному (61,8%) регіонах. Для жителів Східного регіону цей показник складає 56,3%, тоді як серед жителів Південного регіону, очікувано менше за інших – 29,2%.

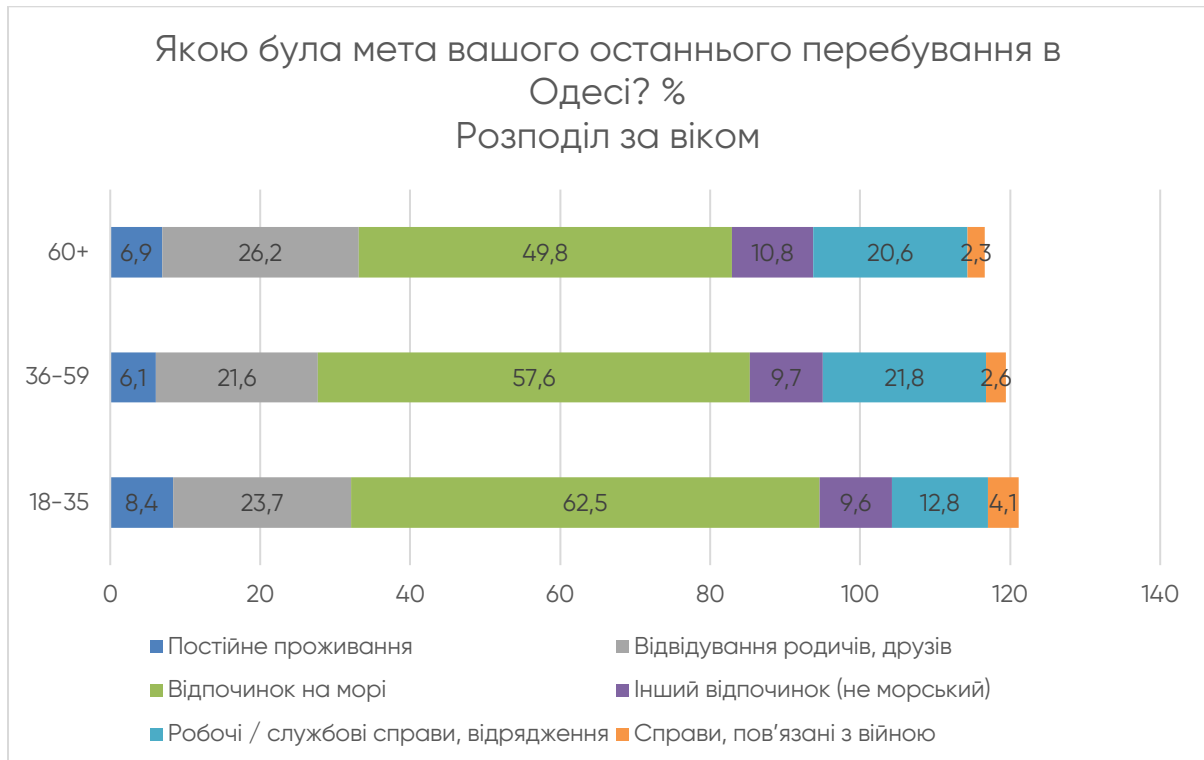
«Відвідування родичів та друзів» є важливою причиною для перебування в Одесі у всіх регіонах. Найвищий відсоток спостерігається у жителів Південного (25,3%) та Західного (24,7%) регіонів. На Півночі цей показник становить 23,2%, а на Сході – 19,8%. Ці дані підкреслюють значні соціальні зв'язки між мешканцями цих регіонів та Одесою.

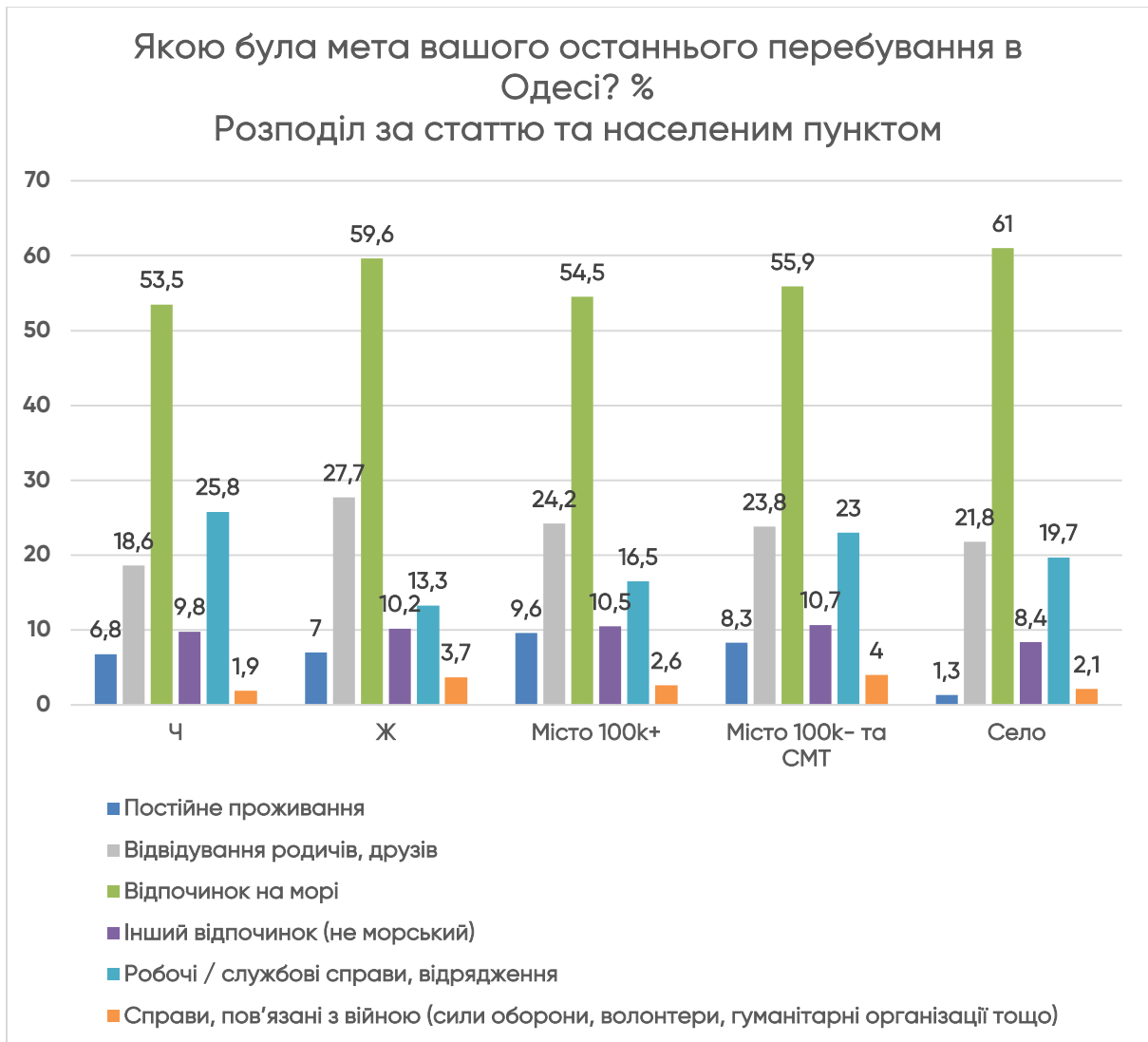
«Робочі та службові справи» також займають значну частку серед причин відвідування Одеси, особливо для мешканців Східного (21,9%) та Західного (21,3%) регіонів. Для жителів Північного та Південного регіонів цей показник складає 17,4% та 16,3% відповідно. Це свідчить про роль Одеси як ділового центру, особливо для Східного та Західного регіонів.

Інші форми відпочинку, не пов'язані з морем, також є досить популярними, особливо на Сході (12,0%). У Південному, Північному та Західному регіонах цей показник складає відповідно 7,8%, 10,6% та 9,2%.

«Справи, пов'язані з війною» (сили оборони, волонтери, гуманітарні організації тощо) – ця мета відвідування Одеси є менш поширеною, але все ж значущою для деяких регіонів. Найбільше її вказували мешканці Південного (5,1%) та Західного (5,2%) регіонів. На Сході цей показник складає 1,6%, а на Півночі – 0,5%.

Аналіз даних підтверджує описані вище результати про те, що основною причиною для відвідування Одеси є відпочинок на морі. Відвідування родичів та друзів, робочі справи також є значущими мотивами для відвідування міста. Справи, пов'язані з війною, є менш поширеними, але все ж таки важливими для Південного та Західного регіонів.

Якщо подивитися на результати, представлені за різними категоріями (стать, вік та тип населеного пункту), то варто зазначити деякі розбіжності: мешканці села значно рідше вказували «постійне проживання в Одесі» (1,3%), що значно нижче за середнє значення (6,9). «Відвідування родичів, друзів»: жінки частіше вказували цю мету (27,7%) порівняно з чоловіками (18,6%). «Відпочинок на морі» і (середнє значення 56,7): жінки частіше вказували цю мету (59,6%) порівняно з чоловіками (53,5%). Молоді люди (18–35 років) також частіше вказували «відпочинок на морі» (62,5%), тоді як люди середнього віку (36–59 років) та мешканці міст 100К+ рідше вказували цю мету (54,7% та 54,4% відповідно). Мешканці села також найчастіше вказували «відпочинок на морі» (61%). Чоловіки частіше вказували за мету останнього перебування в Одесі «робочі/службові справи, відрядження» (25,8%) порівняно з жінками (13,3%). Мешканці міст 100К+ також частіше вказували цю мету (23,6%), при цьому середнє значення даного показника – 19,3.

2. Що сподобалось та що не сподобалось в Одесі

Учасники ФГ_Дніпро мають різні враження від відвідування Одеси, які важко категоризувати, але всі вони варті уваги. Учасники фокус-групи згадали, що Одеса часто вважається престижним місцем відпочинку, але це пов'язано з високими витратами, що вказує на вплив соціального статусу та економічних можливостей на вибір місця для відпочинку. «Одеса вважається лакшері відпочинком., наче Турція... Аркадія, Ланжерон... Все дуже-дуже дорого...».

Учасники ФГ_Дніпро також порівнюють Одесу з Дніпром, вказуючи на відмінності в архітектурі, кількості пам'яток і культурних заходах. Одна з учасниць стверджує: «Зовсім друга, багато пам'яток, архітектурою.. Якась маленька ніж Дніпро... Більше зберіглось історичної архітектури... більше культурних заходів.. В Дніпрі більше новостройки... В Одесі більше зберігають історичні будинки».

Жителі Дніпра зауважують відсутність зручностей для туристів, таких як інформаційні центри або зручні транспортні маршрути: «Було б дуже зручно, якби був якийсь екранчик, щоб натиснути на нього і вся карта перед очима – як проїхати туди чи сюди...на метро добратися, що поруч і з якої години відкрито. А то гугл-мепс не завжди вірно все показує...». Також окремі учасники відзначають несподівані речі місцевих особливостей для відвідувачів під час візиту в Одесу: «Незвичний рух транспорту – іде трамвай – машини не можуть проїхати... всі порушують, їдуть як хочуть...».

Інші зазначають позитивні враження від екскурсій та місцевого колориту: «Мне в целом Одесса понравилась. Эти маленькие автобусики экскурсионные с одесским колоритом, с шутками очень понравились». Ще деякі учасники висловлюють свої позитивні враження від архітектури, культурних заходів та інших особливостей міста: «Ми бачили всі ці маленькі дворики і якісь кафешечки... Я шла і як дитина "Ах, красиво" і колорит цей... намагалась розглядати все...». І далі учасники також діляться своїми враженнями від екскурсій та спілкування з місцевими жителями. Наприклад, одна з учасниць сказала: «Ми з людьми спілкувалась і ще ми взяли екскурсію на автобусике, а гид був той, що ще працює у вас на телебаченні одеському... Він і з радянських фільмів приколи говорив і так шутив... такий юморний!».

Респонденти ФГ_Дніпро зазначають різницю у спілкуванні та атмосфері між Одесою та їхнім містом: «Я згадав про колорит ще! Ми коли були в Братиславі в Словачії, то стояли на зупинці, і вдруг підходить якийсь хлопчик, і каже (а ми в 18 році теж ще на російській мові говорили) – о! Якщо ви будете в Одесі, то підходьте, я вам таку екскурсію проведу!!! І це прям людина-колорит!В Дніпрі у нас би так не сказали, немає у нас такого!» .

Також ми почули й розчарування або невдоволення відсутністю деяких очікуваних речей у місті Одеса: «Було відчуття оце – "ожидание і реальность" – Потьомкинська лестница – це повинно було бути щось з золотими перилами!!! А так – пішли і спустилися)))».

Як можна побачити з тесту вище, деякі з мешканців Дніпра вважають Одесу привабливою і цікавою, зокрема за її архітектуру, культурні заходи та колоритне спілкування з місцевими жителями. Інші відчули розчарування через недоліки, такі як відсутність очікуваних атрибутів чи негативні враження від спілкування з місцевими.

Жителі Дніпра порівнюють Одесу з іншими містами, зокрема з Дніпром, і відзначають відмінності в архітектурі, атмосфері та спілкуванні з місцевими. Також учасники фокус-групи порівнювали Одесу із Львовом, (вулиця Пушкінська в Одесі нагадала атмосферу Львова). Можливо, вони сприймають архітектурні особливості або загальну атмосферу цих міст як схожих, при цьому вони також зазначають різницю між цими містами.

Уточнимо, що деякі учасники висловлюють побажання щодо покращення туристичної інфраструктури та послуг для відвідувачів, таких як зручний доступ до інформації, покращення громадського транспорту та підвищення гостинності місцевих жителів.

Варто виокремити соціальні аспекти міського середовища та інфраструктурні проблеми, які були згадані під час ФГ_Дніпро:

Соціальне середовище. Описуючи враження від прибуття до міста, респонденти вказують на важливість першого враження від соціального середовища. Вони зазначають суперечність між красою вокзалу та присутністю безпритульних та ромів, що сплять поруч. Це враження може вплинути на сприйняття міста та ставлення до

нього як до туристичного напрямку. Окремі респонденти висловлюють надію, що місцева влада чи громадські організації можуть покращити ситуацію навколо вокзалу, зробивши його більш приємним і безпечним для туристів.

Інфраструктура: Ми зафіксували наявність проблеми з доступністю інфраструктури для туристів в ранні години ранку. Більшість закладів відкриваються досить пізно, що може ускладнити переміщення та перебування у новому місті.

Кияни своєю чергою відзначають позитивні зміни в Одесі, особливо в плані поширення української мови та патріотичних настроїв серед молоді. Вони помічають, що місто стало більш відкритим і дружнім до української культури: «Одеса сильно змінилася... Дуже добрі люди, багато української мови... Раніше в Одесі взагалі не було української мови, а зараз і в кав'ярнях... І це не те, що людей примушують, а це така українізація, що піднімаються українські корні в людей.. Люди старшого віку 50+ ще все одно російськомовні, але вони дуже лояльно ставляться... і в міському транспорті всі можуть розмовляти. Раніше в Одесі я би і не спитала українською, а зараз жінки всі дуже привітні і відповідають. Одеса зараз дуже змінилась».

Одеса приваблює киян своїм багатим культурним життям, зокрема театрами, оперою, джазовими концертами та іншими заходами: «З осені для мене починається сезон оперного театру...». Ще Кияни цінують спокійний темп життя в Одесі та її розслаблену атмосферу порівняно з більш динамічним Києвом: «Одеса – це лаундж, одесити – це спокій». Продовжуючи тематику енергії, ще один учасників фокус-групи порівнює Одесу з жінкою, вказуючи на її більш культурний і «жіночий» характер порівняно з Києвом, який сприймається як більш «бізнесове та чоловіче» місто; «Якщо Київ це для мене більш бізнесове місто, чоловіче за енергією, конкурентне місто, то Одеса саме більше культурне, більш жіноче за енергією...». Нам здається, що така аналогія підкреслює сприйняття Одеси як місця з особливою атмосферою, що відрізняється від інших українських міст.

Кияни цінують прогулянки по Одесі за її унікальну атмосферу, архітектуру та культурні заходи. Вони висловлюють захоплення від історичних вулиць, двориків та морських пейзажів. Пішохідні прогулянки дозволяють відчути міський ритм і насолодитися красою Одеси, особливо під час оксамитового сезону: один з учасників висловив захоплення архітектурою та атмосферою Одеси під час прогулянок: «Дуже люблю Одесу, там взагалі інший менталітет. Ти йдеш там і просто радієш... Там кожна вулиця, кожний провулок – це все історія». Інший учасник поділився своїм досвідом пішохідних прогулянок і відвідування культурних заходів: «Я взимку обійшла всі театри, повністю переглянула репертуари... Я не автомобіліст, і в плані пішохідних прогулянок влітку від 15 станції до Аркадії можна було пройти пішки... Мені було дуже зручно перейти з однієї вулиці на іншу саме для піших прогулянок». Деякі кияни також висловили захоплення від відкритих міських просторів, таких як пляжі та набережні: «Я любила пройтися з 15 станції вздовж... але які ж там є дворики чудові!».

Щодо гастрономічної складової під час подорожі в Одесу, то коментарі свідчать про позитивне ставлення до гастрономічних можливостей Одеси, з акцентом на різноманіття, доступність та атмосферу закладів харчування: «Кафешки, їжа, Дерibasівська...» – натяк на великий вибір закладів та смачну їжу у центральній частині міста. «Було де придбати недорогого випічку, перекус – але теж місця треба знати!» – підкреслення доступності смачних та недорогих страв.

Варто описати деякі «сезонні переваги»: деякі учасники зазначили, що віддають перевагу відвідуванню Одеси поза літнім сезоном, коли місто менш переповнене: «Я здебільшого приїжджаю не влітку, коли багато людей, а в вересні, коли бархатний сезон і Одеса така мила-мила... сонце вже не так пече». Тобто, змінюється атмосфера міста, яке відкрилося з нового боку поза туристичним сезоном: «І тут Одеса для мене відкрилася не в туристичний сезон, а як справжня...».

Окремої уваги заслуговує ставлення одеситів до котів, респонденти фіксують позитивне ставлення мешканців міста до тварин та їхню готовність дбати про них.: «Мене вразила дуже велика кількість котів – і вони всі такі доглянуті, охайні. І навіть коли йде кішка, то всі розійшлися... і вона так по-барськи йде».

У період коронавірусу кияни відзначали деякі особливості перебування в Одесі:

Зазначається відсутність суворих карантинних обмежень під час пандемії: «Я був в Одесі, коли був коронавірус у 20 році, ми поїхали з друзями відпочивати. І тоді в Києві стращали, що ось... корона... і я приїхав в Одесу, а тут "товаріщі... ми такого не знаєм!!!"».

Відмінності у сприйнятті пандемії: Один з учасників згадує, що коли в Києві лякали коронавірусом, в Одесі про це «не знали». «Лише в Макдональдсі вимагали носити маски, але загалом обмежень не спостерігалось».

Розслаблене ставлення до масок: Інша учасниця розповідає, що в Одесі вона почувала себе як «НЛО», коли сиділа в маршрутці в масці, оскільки всі навколо були без масок. Знявши маску, вона відчула розслабленість і «видихнула». Та ж учасниця порівнює ситуацію з Києвом, де були суворі обмеження та закриті парки, тоді як в Одесі вона могла вільно дихати без маски.

Ці спостереження вказують на те, що у період пандемії коронавірусу Одеса сприймалася киянами як місце з більш розслабленим ставленням до обмежень, що дозволяло відчувати певну свободу порівняно з ситуацією в столиці.

Під час проведення фокус групи, виявилось, що кияни розчаровані станом історичного центру Одеси, зазначаючи його занедбаність та бруд: «Історичний центр – це ужас, все падає, рушиться, занедбаний, брудний». «Літом ми приїхали і було дуже брудно...». Також вказують на застарілість та неефективність громадського транспорту в Одесі, точніше згадували про проблеми з комфортом і безпекою у громадському транспорті Одеси, зокрема про «старі маршрутки» і відсутність контролю за оплатою проїзду.

Учасники також звертали увагу на проблеми з інфраструктурою на пляжах, зокрема на відсутність туалетів та забудову прибережних територій. Один з респондентів стверджує, що «на пляжі теж проблема з туалетами... там вже нема і того туалету, який був минулого року». Забруднення моря також є гострою проблемою «Самое страшное – що городские коллекторы прямо в море выходят! И ты стоишь в море и можешь увидеть, как возле тебя что-то плавает!».

Кияни відзначають позитивні зміни в Одесі, особливо в плані поширення української мови та патріотичних настроїв серед молоді. Вони помічають, що місто стало більш відкритим і дружнім до української культури. Одеса приваблює киян своїм багатим культурним життям, зокрема театрами, оперою, джазовими концертами та іншими заходами. Кияни цінують спокійний темп життя в Одесі та її розслаблену атмосферу порівняно з більш динамічним Києвом. Одеса порівнюється з жінкою, вказуючи на її більш культурний і «жіночий» характер порівняно з Києвом, який сприймається як більш «бізнесове та чоловіче» місто. Під час пандемії коронавірусу кияни відзначали відмінності у сприйнятті пандемії та розслаблене ставлення до масок в Одесі порівняно з Києвом. Атмосфера міста відкрилася з нового боку поза туристичним сезоном. Інфраструктура та зручності на пляжах, а також стан історичного центру викликають невдоволення серед киян. Вони також звертають увагу на проблеми з громадським транспортом, відсутність громадських туалетів та забруднення моря. Кияни цінують прогулянки по Одесі за її унікальну атмосферу, архітектуру та культурні заходи, особливо під час оксамитового сезону. В цілому, хоча кияни високо оцінюють культурні та гастрономічні можливості Одеси, їм не вистачає більшої чистоти та догляду за історичним центром, кращої інфраструктури на пляжах, більш послідовного ставлення

до туристів та покращення громадського транспорту. Попри це, багато киян продовжують регулярно відвідувати місто та знаходять там щось привабливе для себе.

Далі проаналізуємо результати, отримані під час фокус групи у Львові. Зазначимо, що одна з учасниць фокус групи мала досвід, який стосується мовних бар'єрів з одеськими таксистами та жителями міста, що створює дискомфорт для гостей зі Львова.: «В мене єдиним негативним моментом була ситуація із-за мови, коли мені говорили, що не розуміють української мови..... Щодо мови, то дуже часто таксисти типо не розуміли "нашого язика". Я не вимагала переходити на українську, але коли мені в Україні говорили, що вони не розуміють укр. мову, то для мене це було дивно... Зазвичай це були таксисти, якійсь персонал. Але були ситуації, коли ми запитували мешканців, коли наш навігатор вів нас не туди в Старій Одесі, двориках, і вони теж "типу не розуміють нашого язика..."».

Львів'яни відзначають унікальність та колорит Одеси, що робить її привабливою для відвідування: «Колоритне – це для мене цікаве, воно не схоже на інші міста. Коли я була в Одесі, то здавалося ніби то я виїжджаю з країни...»

Львів'яни цінують гастрономічні можливості Одеси, включаючи різноманітність закладів та культурні заходи.: «Зазвичай ми робили собі гастро-тури, а не їхали як в курортне містечко чи на море. Дуже подобався "Сабанєєв", вони класні майстер-класи проводили, концерти, навіть симфонічні. Ще подобається ресторан "Юг", Немо – в цьому ресторані теж був офіціант, який не розумів мову, ми відгук залишили і нам відповіли, якусь знижку зробили... "Санторіні", Риба дуже гарні ресторани. Ми так і в Краків їздили на 2-3 дні "попити каву", погуляти і в Одесу так само. Дуже прикро, що зараз не можемо так їздити...»

Останні події (атаки дронів, ракетні удари) в Україні та окремо в Одесі вплинули на сприйняття безпеки в Одесі серед львів'ян.: «Є таке відчуття, що зараз небезпечно їхати!». Так само було респонденти висловлюють жаль через обмеження в можливості відвідувати Одесу для відпочинку на морі через ситуацію з безпекою. «Дуже прикро, що зараз не можемо так їздити. Є таке відчуття, що зараз небезпечно їхати!... Я дуже хочу побачити море! Всі спогади в мене з Іллічівськом, морем,... Сину 14 і йому друзі розповідають про море і він теж хоче». «Я кажу може я до вас приїду влітку на море, а вона каже, що ні, не треба! Навіть не думай!»

Львів'яни сприймають Одесу як місто з багатою культурою та історією: «...Вони розповідають саме за Одесу як культурне місто. Я була до 21 року суто погуляти і ми їхали десь на місяць, відпочити просто морально – море, риба, прогулки, ресторан «Риба», це ми з чоловіком дуже любимо. Ми дуже багато пішки гуляємо. Перший раз, коли ми з чоловіком приїхали.... А в нас з площі Ринок можна вийти на Театральну... А тут єврейські ці вулички маленькі – ну тут можна просто загубитись... і коли йдеш, то просто милуєшся кожним будинком, кожним поверхом. Навіть будинок з Атлантами, якщо його фотографувати з різних ракурсів, то по-іншому виглядає.»

Враження від пляжів львів'ян ідентичне думкам киян, деякі респонденти висловлюють невдоволення станом пляжів в центрі: «Єдине, що мені не сподобалось, то це брудні пляжі», «Щодо моря, то звісно, що в місті брудно, треба їхати на поселок Котовського чи в іншу сторону міста, щоб в чистому морі купатися».

У відповідях учасників львівської фокус-групи на питання про те, що може привабити їх зараз до Одеси, можна виділити наступні категорії:

Море та пляжі: Багато респондентів зазначають, що основною причиною для відвідування Одеси є можливість купатися в морі та насолоджуватися пляжним відпочинком: «Я би з удовольством поїхав в Одесу влітку, якби там можна було б в морі скупатися». Однак, деякі висловлюють занепокоєння щодо безпеки через можливість підірватися на міні та забруднення води.

Культурні заходи: Учасники також згадують про інтерес до культурних подій та діяльності відомих особистостей в Одесі, як-от волонтерська робота Єліни Світоліної: «Єліна Світоліна веде ще патріотичну волонтерську роботу..».

Деякі респонденти підкреслюють історичну та культурну унікальність Одеси, як фактор, що приваблює їх для відвідування: «Я не був в Одесі, але це ж таке автентичне місто...» Вони також звертають увагу на відмінності між Одесою та іншими містами, зокрема між східними та західними регіонами України.

Страхи та стереотипні занепокоєння: Не всі учасники висловлюють бажання відвідати Одесу, деякі з них мають страхи або негативні асоціації, пов'язані з містом: «В мене подруга там вчилася і в мене асоціація, що в Одесі і крадіжки і ще щось».

Загалом, відповіді учасників показують, що потенційна привабливість Одеси для відвідувачів залежить від різних факторів, включаючи природні ресурси, культурні події, історичну та культурну унікальність міста, а також особисті страхи та занепокоєння.

Узагальнимо: Одеса сприймається мешканцями Львова як місто з високим ступенем культурної ідентичності та унікальною атмосферою, що відзначається різноманітністю гастрономічних закладів та культурних подій. Водночас існують певні бар'єри, пов'язані з мовними відмінностями, які можуть створювати комунікаційні перешкоди для львів'ян. Інфраструктурні проблеми, зокрема стан пляжів, також негативно впливають на враження від відпочинку в місті. Безпекова ситуація в країні та сприйняття Одеси як потенційно небезпечного місця вносять додаткові обмеження для туристичних поїздок. Таким чином, відношення львів'ян до Одеси є багатограним, поєднуючи в собі як позитивне ставлення до культурної специфіки та гастрономії міста, так і негативне сприйняття, пов'язане з інфраструктурними недоліками та мовними розбіжностями.

Висновки щодо відношення жителів Дніпра, Києва та Львова до Одеси, отримані в результаті фокус групових дискусій, можна узагальнити наступним чином:

Спільні позитивні аспекти:

Культурне різноманіття: Усі три міста цінують Одесу за її багате культурне життя, романтизм міста, включаючи театри, оперу, концерти та інші культурні заходи.

Гастрономічні можливості: Жителі всіх трьох міст відзначають різноманіття та якість їжі в Одесі, а також наявність численних ресторанів та кафе.

Унікальний колорит: Одеса приваблює своєю унікальною атмосферою та колоритом, який відрізняється від інших українських міст.

Спільні негативні аспекти:

Інфраструктурні проблеми: Жителі всіх трьох міст висловлюють невдоволення станом пляжів, відсутністю громадських туалетів та загальним станом інфраструктури.

Забруднення: Проблема забруднення моря та берегової лінії є загальною для відвідувачів з усіх трьох міст.

Мовні бар'єри: Жителі Львова зазначають проблеми з розумінням української мови в Одесі, що може бути актуальним і для деяких відвідувачів з інших міст.

3. Сприйняття одеситів

Зазначимо, що більшість учасників групи ФГ_Дніпро не мають близьких знайомих/родичів одеситів, та відвідували Одесу лише один або два рази, тобто, уявлення про одеситів є різноманітними та формуються під впливом культурних стереотипів, особистих досвідів та медійних наративів.

Одеса асоціюється з відомими акторами та театральними виставами, що скоріш за все свідчить про сильну культурну ідентичність міста у сфері мистецтва: «В мене Одеса

асоціюється з відомими акторами-театралами, вони мені зараз часто в Тік-тоці потрапляють в рекомендаціях. Коли буде в Одесі спокійно, нічого не було прилітати і можна буде поїхати і піти у театр "Маскі-шоу", там Делієв, Барський – а то вони Тік-ток просто атакують, у них там куча вистав..., так що треба мені заїхати і подивитись... Це для мене асоціація одеситів напевно така, як Борис Барський!»

Уявлення про одеситів серед мешканців Дніпра формуються через анекдоти та стереотипні образи, такі як «тьотя Сара» дорослим сином, що живе з нею: «Для мене – це навіяний образ, що це чиясь мамця, нехай буде тьотя Сара... з анекдотів, розповідей, у якої є обов'язково дорослий син, якій живе з нею і якою вона повинна накормити і нікуди від себе не відпускати... І вона дуже за нього переживає... І вона готує такий стіл... І образ такої великої людини перед очима...». Всупереч стереотипам, деякі учасники ФГ_Дніпро зазначають, що одесити є такими ж звичайними людьми, як і в інших містах України: «В реальності люди однакові і як тут у нас...», «..Я когда был в Одессе, то может быть я не много людей там встретил, но мне они показались такие же обычные, как и в Днепре...».

Є думка, що справжній одеський колорит можна знайти не в центрі, а в спальних районах і серед простих одеситів: «Я вважаю, що цей колорит є не в центрі, (в центрі цей колорит більше для того, щоб заробити з туристів), а от у спальних районах і там, де мешкають і працюють прості та корінні одесити», «А от я був у в спальних районах і там я знайшов цей колорит як в анекдотах і розповідях просто в маршрутці... Там було таке, що хтось не захотів платити на проїзд 8 грн, а давав тільки 6... І він з водієм почав цим акцентом розмовляти».

Вважається, що сучасна молодь в Одесі вже не така, як старше покоління, що може свідчити про зміни в культурній та соціальній динаміці міста: «А мені здається, що сучасна молодь вже не така... Літні люди все ж такі більше підтримують це (мова йде про одеський колорит)....»

Уявлення про одеситів формуються через різні медійні джерела, включаючи кіно, соціальні мережі та новинні канали. Це підкреслює важливість медіа у формуванні стереотипів та образів.

Аналізуючи цитати киян про одеситів та їх ставлення до Одеси, ми дійшли наступних висновків:

- Приємність і відсутність пафосу: Одна з учасниць згадує про одеситку, з якою навчалася в університеті, як про «приємну дівчину без пафосу», що вказує на сприйняття одеситів як відкритих і простих у спілкуванні людей.
- Ставлення до роботи: Існує стереотип, що одесити не люблять працювати, як зазначено в одній з цитат. Учасник фокус-групи розповідає про свій досвід роботи з одеситами: «Одесити не люблять працювати... Я колись роботав разом з одеситами, так вони постійно кудись зникали). І всіх, хто були з Одеси, постійно міняли, чи вони уходили...».
- Вільний спосіб життя: Одесити сприймаються як вільні люди, які не поспішають. Вони порівнюються з киянами, які завжди кудись спішать. Одеса сприймається як місто зі своєю «налагодженістю» та спокоєм.
- Зміна сприйняття: Раніше одесити могли здаватися відокремленими від інших міст, але зараз це сприйняття змінилося. Тепер відчувається, що Одеса і одесити більш інтегровані в загальноукраїнський контекст. «А зараз дуже змінилося і таке відчуття, що я не відчуваю в Одесі себе чужою. І до того я не можу сказати, що Одеса була непривітною, але була якась відокремленість від всіх, а зараз не так... Раніше відчувалось, що вони самі по собі, а зараз ми всі Україна!»

- Почуття власності: В одеситів відмічають розвинене почуття «власності», вони можуть відрізнити «своїх» від «чужих». При цьому до туристів ставлення одне, а до місцевих – інше. «Я можу додати і згодна, що у одеситів є розвинене почуття власності... що це наше.. і це наше! До туристів в них одне ставлення, а потім, коли вже залишаються "свої", то вже інше.Але "свої – не свої", такий розподіл був... Це не в плані ворожості, але це в плані "наше надбання, це моє..." Це ставлення до міста, до своєї історії, до якихось деталей, такий дух... Такий трохи міфологічний ореол, саме одеський колорит і це так! Але все ж таки прийняли мене».

- Сприйняття інтеграції: Учасники фокус-групи відзначають, що в Одесі легко можна отримати допомогу та інформацію від місцевих. Також вони порівнюють ставлення одеситів до людей з київським, вказуючи на більшу привітність в Одесі.

Отже, ставлення киян до одеситів та Одеси змінилося з часом. Раніше місто та його жителі могли здаватися більш відокремленими, але зараз вони сприймаються як інтегрована частина України. Одесити вважаються вільними та спокійними людьми, які мають свою унікальну культуру та колорит.

Для львів'ян одесити асоціюються з гумором та жартами. Один з учасників фокус-групи зазначає, що в Одесі, особливо на Дерибасівській вулиці, люди часто посміхаються та жартують. Він порівнює це зі своїм досвідом у Львові, де, на його думку, люди менш жартівливі: «У мене таке враження, що це Дерибасівська, там всі йдуть і посміхаються. Де би ми не сиділи в закладах, на терасах, пили каву, то всюди люди жартують. У нас во Львові, мені здається що ми плачемо, а тут жартують завжди». Це підкреслює сприйняття Одеси як міста з веселим та оптимістичним настроєм.

На думку деяких респондентів ФГ_Львів, навіть у складних ситуаціях, таких як «прильоти» та ракетні атаки, одесити зберігають стійкість і не опускають руки. Вони посміхаються та випромінюють позитив, що свідчить про так званий оптимістичний підхід до життя: «Він різноманітний, цікавий – і розмова і погляди. Звісно там він веселіший. Я навіть звоню, кажу... ой, у вас там це... А мені кажуть, що так! – Спокойно! – Все добре!», «– так, я навіть скільки разів с власницею представництв спілкувалася, то які би не були прильоти, вона ніколи не опускала руки. Все, що треба було робити, збори якійсь – то вона завжди посміхається. Зараз від них класний позитив йде.»

Узагальнюючи, можна сказати, що менталітет одеситів, на думку мешканців Львова, характеризується гумором, різноманітністю, веселістю, стійкістю та позитивним ставленням до життя. Ці риси роблять одеситів унікальними та відрізняють їх від жителів інших міст України.

Аналізуючи думки учасників фокус-груп з трьох міст – Дніпро, Київ, Львів – можна визначити загальні та відмінні риси у сприйнятті одеситів:

Загальні риси:

- Гумор та оптимізм: В усіх трьох містах одесити асоціюються з веселим настроєм, гумором та здатністю підтримувати позитивний дух навіть у складних ситуаціях.
- Стереотипи та медійні образи: Уявлення про одеситів часто формуються через стереотипні образи, анекдоти та медійні наративи, що відображає важливість культурних та медійних впливів.
- Різноманітність: Менталітет одеситів сприймається як різноманітний та багатогранний, що відображає культурну різноманітність міста.

Відмінності у сприйнятті:

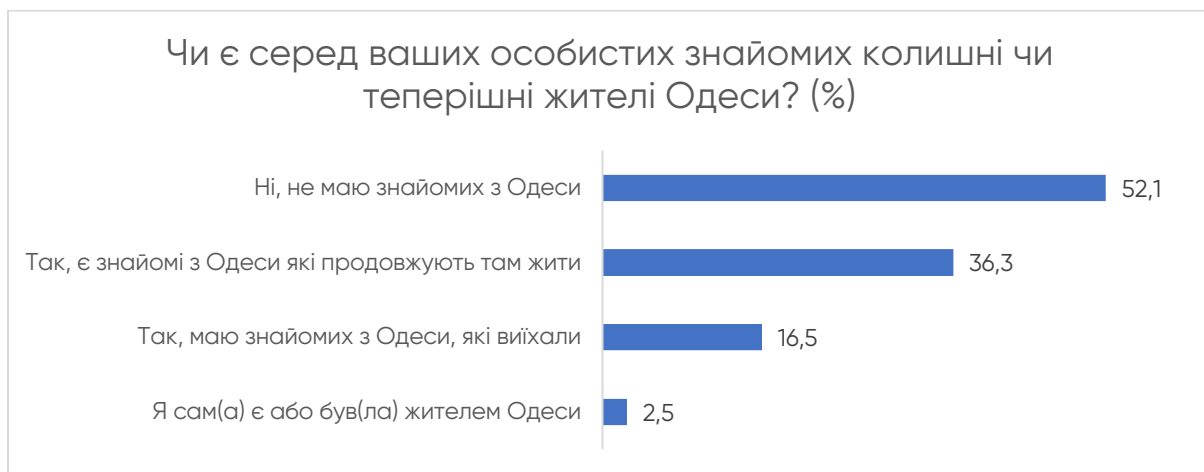
- Дніпро: Учасники з Дніпра мають менше особистих знайомств з одеситами та більше спираються на загальні уявлення та медійні образи. Вони зосереджуються на культурній ідентичності Одеси, пов'язаний з театром та мистецтвом.

- Київ: Кияни відзначають зміну сприйняття Одеси з часом, вказуючи на збільшену інтеграцію міста в загальноукраїнський контекст. Вони також порівнюють стиль життя та ставлення до роботи одеситів з киянами, відзначаючи більшу вільність та спокій одеситів.

- Львів: Львів'яни особливо підкреслюють гумористичний аспект одеського менталітету, порівнюючи його зі своїм більш сумним сприйняттям життя. Вони також відзначають стійкість одеситів у важких ситуаціях.

Попри певні відмінності у сприйнятті учасниками фокус груп, одесити загалом вважаються веселими, оптимістичними та різноманітними людьми, які здатні зберігати позитивний настрій та стійкість. Культурні стереотипи та медійні образи відіграють значну роль у формуванні цих уявлень.

Для розуміння соціальної зв'язаності Одеси з іншими регіонами України в загальнонаціональному дослідженні у респондентів запитували про наявність одеситів серед їх особистих знайомих.

Згідно з результатами опитування, представленими на діаграмі, більшість респондентів (52,1%) не мають знайомих, які є або були жителями Одеси. Однак, достатньо велика кількість, 36,3% респондентів зазначили, що мають знайомих, які продовжують жити в Одесі. Це вказує на те, що для значної частини населення країни Одеса залишається важливим центром, де проживають їхні друзі/колеги/знайомі. 16,5% опитаних повідомили, що їхні знайомі з Одеси виїхали. Це, скоріш за все, пов'язано з міграційними процесами, зокрема через військові дії.

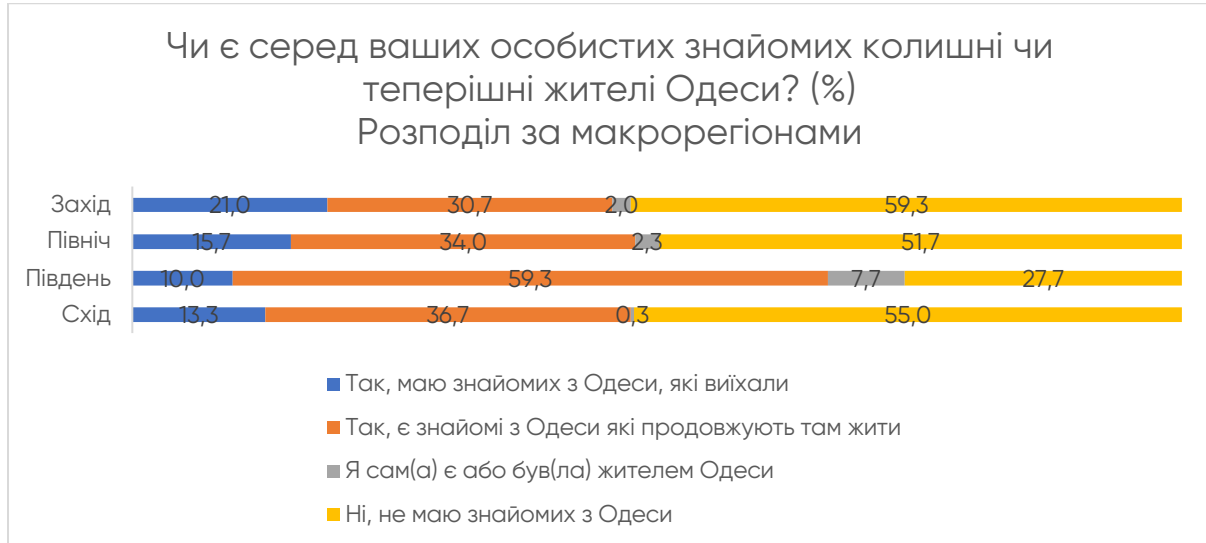
Згідно з результатами опитування, проведеного серед жителів України, можна спостерігати значні регіональні відмінності у наявності знайомих, які є або були жителями Одеси.

На Сході України 13,3% респондентів зазначили, що мають знайомих з Одеси, які виїхали. 36,7% респондентів мають знайомих, які продовжують там жити, і лише 0,3% самі є або були жителями Одеси. 55,0% респондентів не мають знайомих з Одеси.

На Півдні України 10,0% респондентів мають знайомих з Одеси, які виїхали, а 59,3% зазначили, що мають знайомих, які продовжують там жити, це очікувано найвищий показник серед усіх регіонів. 7,7% респондентів самі є або були жителями Одеси, а 27,7% респондентів не мають знайомих з Одеси, що є найнижчим показником серед усіх регіонів.

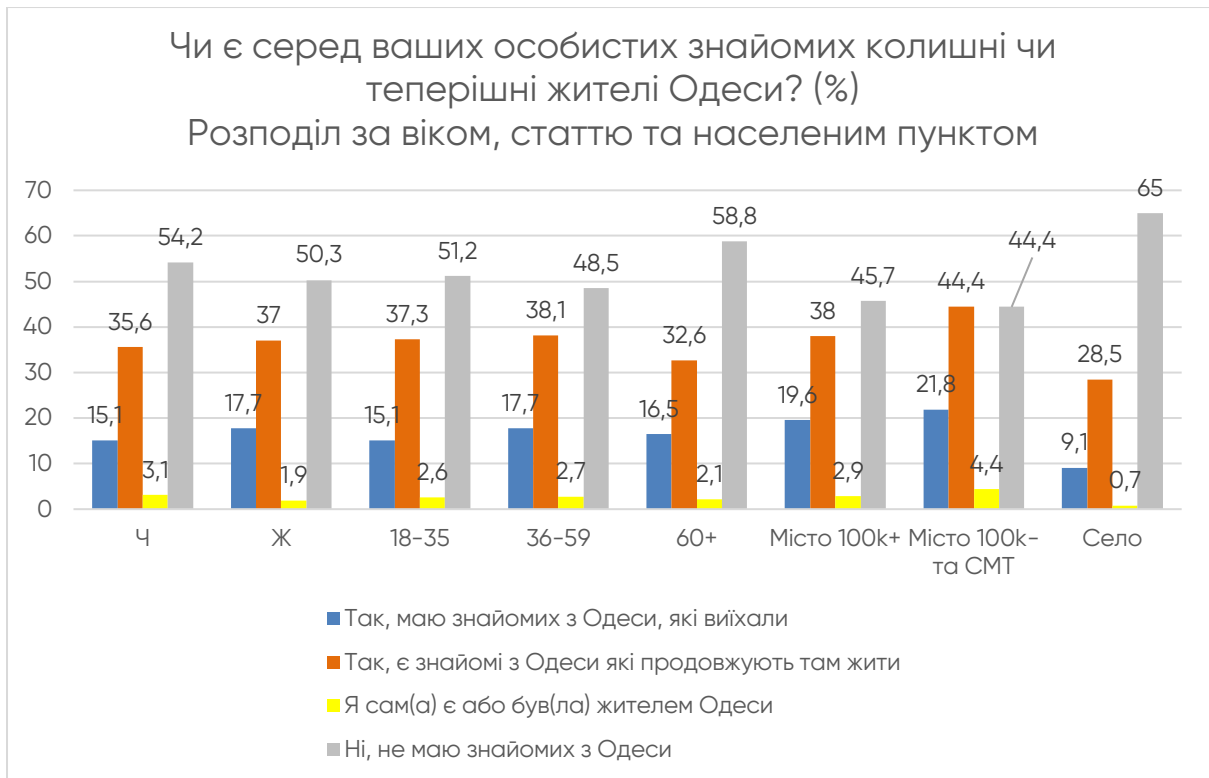
На Півночі України 15,7% респондентів зазначили, що мають знайомих з Одеси, які виїхали, і 34,0% мають знайомих, які продовжують там жити. 2,3% респондентів самі є або були жителями Одеси, а 51,7% не мають знайомих з Одеси.

На Заході України 21,0% респондентів мають знайомих з Одеси, які виїхали, що є найвищим показником серед усіх регіонів. Це може вказувати на більш інтенсивні міграційні потоки з Одеси до західних регіонів, як до більш безпечних. 30,7% респондентів зазначили, що мають знайомих, які продовжують там жити, 2,0% самі є або були жителями Одеси, а 59,3% не мають знайомих з Одеси. Це також є високим показником, що вказує на відносно слабкі соціальні зв'язки з Одесою в цьому регіоні.

Якщо проаналізувати результати, представлені за різними категоріями (стать, вік та тип населеного пункту), то можна помітити деякі розбіжності:

- «Так, маю знайомих з Одеси, які виїхали»: значно вищі показники серед мешканців міст, особливо міст до 100К та СМТ. Значно нижчий показник серед мешканців села. (Місто до 100К та СМТ: 21,8% (на 5,3% вище за середнє значення), село: 9,1% (на 7,4% нижче за середнє значення, що складає 16,5%).
- «Так, є знайомі з Одеси, які продовжують там жити» (36,3% від загальної кількості респондентів): місто до 100К та СМТ: 44,4% (на 8,1% вище за середнє значення), село: 28,5% (на 7,8% нижче за середнє значення)
- «Ні, не маю знайомих з Одеси» (52,1% від загальної кількості респондентів): 60+ років – 58,8% (на 6,7% вище за середнє значення), місто 100К+: 45,7% (на 6,4% нижче за середнє значення), село: 65% (на 12,9% вище за середнє значення)

4. Культурні твори про Одесу

Учасники ФГ_Дніпро згадують фільм Довженка («Да, це фільм Довженка, де по Потьомкінських сходах коляска їхала, Про революцію фільм був...»), пісню «Ах, Одесса, жемчужина у моря», а також радянські фільми як джерела уявлень про місто. Наприклад, згадуються кримінальні фільми, які демонструють одеський колорит: «Мішка-япончик», «Сонька золотая ручка», «Золотий тельонок», «Ліквідація».

Цитати респондентів, які брали участь у ФГ_Київ вказують на різноманітність культурних творів, які сформували уявлення респондентів про Одесу. Згадуються як класичні твори, так і сучасні розважальні шоу, що підкреслює широкий спектр культурних впливів на образ міста.

Твори таких класиків, як Ільф і Петров, Бабель, Паустовський, а також фільм «Броненосець Потемкін» Сергея Ейзенштейна, відображають історичний та культурний контекст Одеси, формуючи її образ як міста з багатою літературною та кінематографічною спадщиною.

Згадки про шоу «Золотий гусак», «Маски-шоу», Жванецького, Карцева, Філімонова та інших відображають образ Одеси як столиці гумору та сатири. Ці твори та персоналії підкреслюють особливий стиль спілкування та життєву філософію одеситів.

Значна частина згаданих творів пов'язана з єврейською культурою в Одесі, що відображає історичну роль цієї громади в житті міста.

Фільми та телешоу, такі як «Ліквідація», «Дежавю», а також виступи сучасних одеських артистів, продовжують формувати та оновлювати образ Одеси в культурному просторі.

Також кияни пригадали «Соньку – золоту ручку», яка, відображає міфологізоване сприйняття міста як місця кримінальних пригод та авантюрних історій та «Мішку-япончика», який, на думку учасників репрезентує Одесу як місце з багатим минулим, де переплітаються різні культурні та соціальні шари. Згадки про таких персонажів

підсилюють для учасників образ Одеси як міста з яскравим колоритом та унікальною атмосферою.

Ці цитати відображають вплив популярних культурних творів на уявлення респондентів про Одесу, підкреслюючи роль кіно та літератури у формуванні образу міста.

Цитати, отримані під час ФГ_Львів відображають різноманітність поглядів респондентів на культурні твори, що стосуються Одеси, та їхній вплив на формування уявлень про місто.

Михайло Жванецький, «Маски-шоу», КВН – назви цих відомих одеських гумористів та шоу асоціюються з образом Одеси як столиці гумору. Це підкреслює значення гумору в культурній ідентичності міста та його вплив на формування уявлень про Одесу.

Згадування художнього серіалу про «Мишку-япончика» знов висвітлює історичний аспект у сприйнятті Одеси через призму радянської пропаганди. Респондент роздумує про те, як історичні постаті, такі як Котовський, були возвеличені радянською пропагандою, але насправді мали сумнівне минуле. Це свідчить про критичне переосмислення історії та її вплив на сучасне сприйняття Одеси.

(Серіал «Мишка Япончик: Легенда про злодія». Жанр: історична драма, кримінал. Дата виходу: Прем'єра серіалу відбулася в Росії 3 травня 2011 року. Режисер: Володимир Бортко, Сценарист: Микола Лебедев

Короткий опис: Серіал розповідає про життя та злочинну діяльність одеського злодія Івана Котова, більш відомого за прізвиськом Мишка Япончик, у період з 1907 по 1917 рік. Сюжет охоплює події російської революції, Першої світової війни та життя в Одесі на початку XX століття. Серіал «Мишка Япончик» є художнім твором, який заснований на реальних подіях і персонажах, але містить художню вигадку та драматизацію. Хоча головний герой серіалу, Мишка Япончик, і є реальною історичною постаттю, сюжетні лінії та деякі персонажі можуть бути вигаданими або зміненими для кращого розкриття драматичних ситуацій та конфліктів. Таким чином, серіал слід сприймати як художній витвір з елементами історичної правди, але не як точну історичну документацію).

Спробуємо узагальнити думки респондентів всіх фокус груп щодо культурних творів та їх впливу на формування образу Одеси:

Учасники згадують культурні твори, такі як фільми, шоу та літературні твори, які сформували уявлення про Одесу. Ці твори включають класичні та сучасні творіння, підкреслюючи різноманіття культурних впливів на образ міста.

У всіх трьох групах підкреслюється роль гумору в культурній ідентичності Одеси, згадуються видатні особистості, такі як Михайло Жванецький та шоу «Маски-шоу».

Культурні твори, пов'язані з Одесою, часто відображають її історичний контекст, включаючи періоди революції та радянську епоху.

Учасники з Дніпра акцентують на радянських фільмах та анекдотах, які формують стереотипні уявлення про Одесу.

Учасники з Києва згадують широкий спектр культурних творів, включаючи класичну літературу та сучасні розважальні шоу, що підкреслює багатогранність сприйняття Одеси.

Учасники зі Львова також звертають увагу на гуморі та історичному контексті, але роблять акцент на критичному переосмисленні історичних наративів, пов'язаних з Одесою

5. Джерела інформації про новини в Одесі

Учасники з усіх трьох міст активно використовують платформи, такі як ТікТок, Телеграм, Інстаграм та Ютуб, для отримання інформації про Одесу. Ці платформи слугують важливим джерелом новин, контенту від блогерів, відео з повсякденного життя містян та культурних заходів: «І ще в Тік-тоці постійно появляються ріелтори, які пропонують в Одесі квартири з класним видом на море...» (ФГ_Дніпро).

«Ну зараз по прильотам, якщо кудись прилетіло з ТГ каналів» (ФГ_Київ).

«Інстаграм, ТГ з новинами, Лачин, всеукраїнські новини, знайомі в Одесі., ютуб, телеграм, телевізор взагалі не дивлюся, родичі, з друзями і по телефону і відеозв'язком» (ФГ_Львів).

Для учасників із різних міст важливими джерелами інформації про Одесу є родичі, друзі та знайомі, які живуть у місті або мають з ним тісний зв'язок.

Усі три групи зазначають перевагу інтернету як основного джерела новин про Одесу. Телебачення втрачає свою актуальність, і багато учасників відмовляються від його перегляду на користь онлайн-джерел: «У мене 2 телевізора, так я вже роки 3-4 назад навіть вилки з розетки повитягував. Зовсім не дивлюся. В інтернеті новини читаю» (ФГ_Львів).

Учасники фокус-груп з різних міст України демонструють схожі тенденції у використанні джерел інформації про Одесу. Вони активно користуються соціальними мережами, месенджерами та іншими інтернет-ресурсами, водночас віддаючи перевагу цифровим платформам над традиційними медіа. Персональні контакти також залишаються важливим джерелом інформації, забезпечуючи особистісний зв'язок з подіями в Одесі.

Згідно з результатами репрезентативного опитування щодо джерел інформації про Одесу серед респондентів, було виявлено різноманітні канали, через які населення отримує дані про місто. Важливо зазначити, що сучасні тенденції у споживанні інформації значно впливають на вибір джерел, що підтверджує вищеописані дані, отримані під час проведення фокус груп.

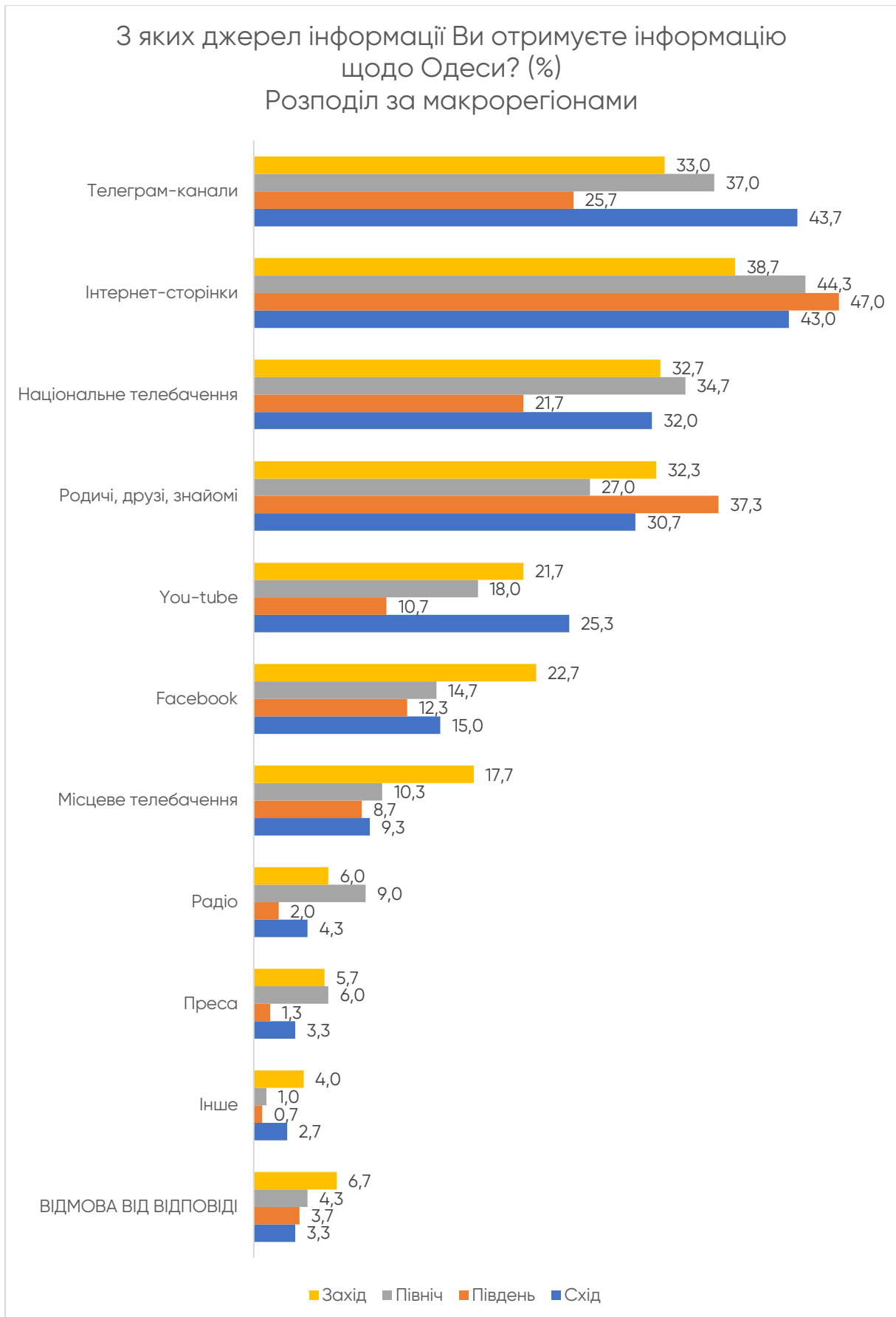
Дані всеукраїнського опитування корелюють з результатами отриманими під час фокус груп та свідчать про значну роль Інтернет-ресурсів (42,4%), телеграм-каналів (35,4%) та національного телебачення (31,9) як основних джерел інформації про Одесу. Інтернет домінує як джерело новин, що відображає загальносвітову тенденцію до цифровізації медіа. Телеграм-канали набирають популярності через їх оперативність та зручність, тоді як національне телебачення залишається значним завдяки своїй широкій доступності. Особисті контакти також відіграють важливу роль у поширенні новин, що підкреслює значення соціальних мереж і особистих взаємин.

Аналіз даних по регіонах також показує, що інтернет-сторінки є найпопулярнішим джерелом інформації у всіх регіонах України, що свідчить про загальноукраїнську тенденцію до цифровізації. Телеграм-канали та національне телебачення також

займають значущі позиції, особливо на Сході та Півночі. Особисті контакти та соціальні медіа, такі як Facebook та YouTube, є важливими джерелами інформації, підтверджуючи соціальну значущість обміну новинами. Традиційні медіа, такі як радіо та преса, зберігають певну популярність, але однозначно поступаються цифровим платформам та соціальним медіа.

Відсоток респондентів, які отримують інформацію про Одесу з інтернет-сторінок, є найвищим у всіх регіонах: Схід (43,0%), Південь (47,0%), Північ (44,3%) та Захід (38,7%). Телеграм-канали також є популярним джерелом інформації, особливо на Сході (43,7%) та Півночі (37,0%). У Південному (25,7%) та Західному (33,0%) регіонах цей показник дещо нижчий, але все одно значущий. Національне телебачення залишається важливим джерелом інформації у всіх регіонах: Схід (32,0%), Південь (21,7%), Північ (34,7%) та Захід (32,7%). Це підтверджує довіру до традиційних медіа, особливо у Північному та Західному регіонах. Особисті контакти, такі як родичі, друзі та знайомі, є традиційно значущим джерелом інформації, особливо на Півдні (37,3%) та Заході (32,3%). Це підкреслює соціальний аспект обміну новинами та важливість особистих взаємин у процесі отримання інформації. YouTube є популярним джерелом новин, особливо на Сході (25,3%) та Заході (21,7%). У Південному (10,7%) та Північному (18,0%) регіонах цей показник дещо нижчий, але все одно значущий. Facebook залишається популярним джерелом інформації, особливо на Заході (22,7%) та Сході (15,0%). Місцеве телебачення є найбільш популярним на Заході (17,7%), що підкреслює важливість регіональних медіа для місцевих мешканців. На Сході (9,3%), Півдні (8,7%) та Півночі (10,3%) цей показник нижчий, але все одно значущий. Радіо та преса мають нижчі показники популярності в усіх регіонах.

Розбіжності за категоріями (стать, вік та тип населеного пункту):

Національне телебачення значно частіше використовується респондентами віком 60+ (46,8%), мешканцями села (35,9) та мешканцями міст до 100К та СМТ (34,3%).

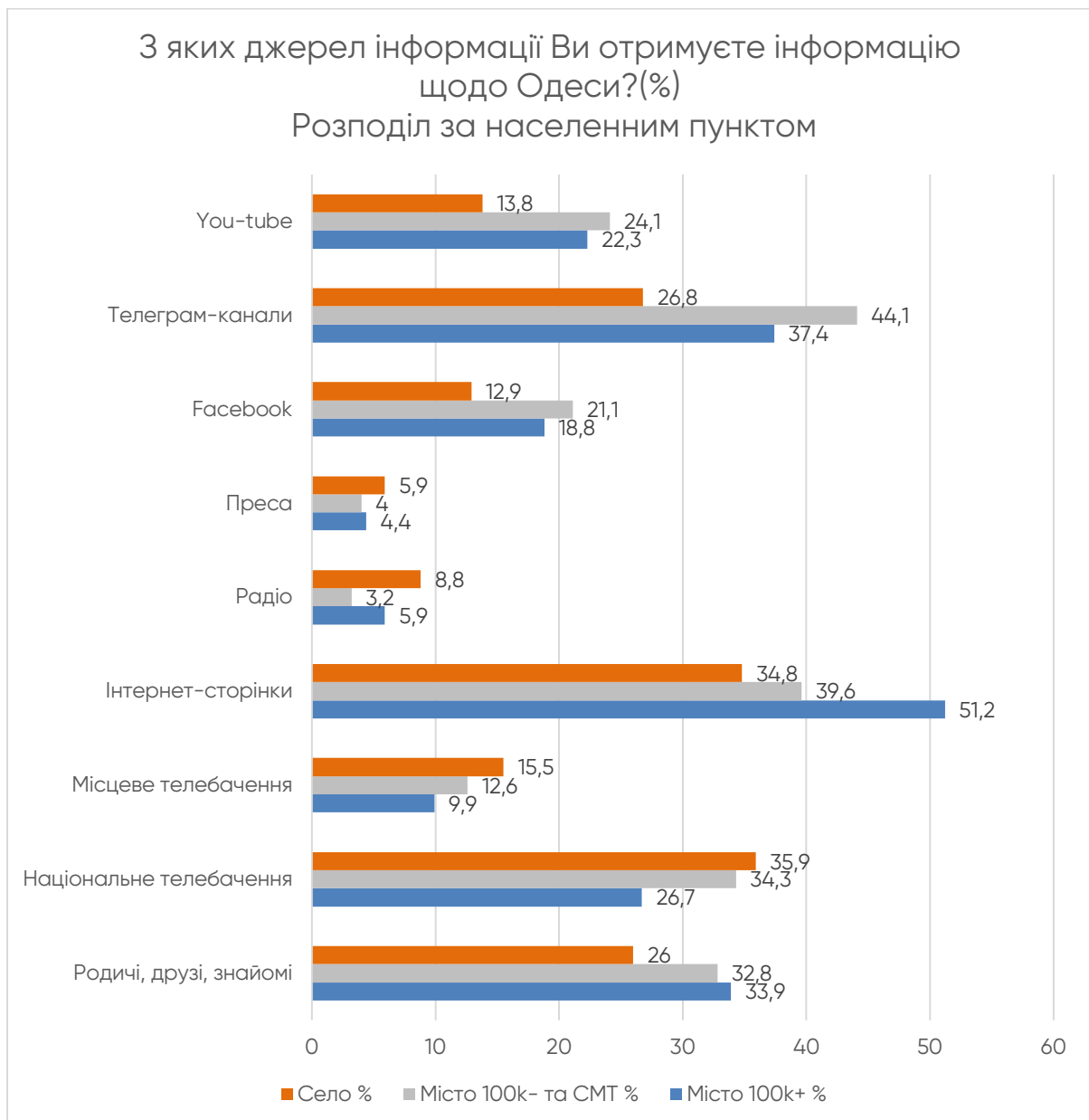
Місцеве телебачення найменш популярне для віку 18-35 (7%) та мешканців великих міст (9,9%).

Інтернет-сторінки частіше використовуються мешканцями великих міст (51,2%), молоддю (50,2%) та респондентами середнього віку (44,6%), але значно рідше респондентами віком 60+ (31,4%).

Telegram-канали популярні серед молоді (48,7%) та рідше використовуються респондентами віком 60+ (26,8%).

YouTube менш за все популярний серед мешканців села (13,8%) при середньому значенні 19,8.

Facebook рідше використовується респондентами в сільській місцевості (12,9%) та віком 60+ (11%), при середньому показнику 17,3%.

6. Новини чи факти, які вплинули на зміну ставлення до Одеси

Учасники ФГ_Дніпро звертають увагу на відео та новини, де обговорюється мовне питання в Одесі. Це включає конфлікти через використання російської мови та спроби презентувати Одесу як виключно російськомовне місто. Такі події викликають дискусії про ідентичність та мовні вподобання місцевого населення: «...жінщина на улице с полицейскими спорила. Так она сказала, что Одесса – это чисто русский город...», «В Одесі таких людей не більше, чим і в нас... Прошарок людей: «мы такие... мы хотим говорить на русском...» однаковий, в нас теж такі є...»

Новини про політичні події в Одесі, зокрема затримання чоловіків представниками ТЦК, облоги ТЦК, та акцент на сепаратистських настроях впливають на сприйняття міста. Учасники обговорюють роль Одеси в контексті загальнонаціональної боротьби з сепаратизмом та підкреслюють важливість міста для України: «...ще згадав, що в Одесі було дуже багато ТЦК, людей в бусик закидували...»

Обстріли та військові загрози також впливають на сприйняття Одеси. Учасники зазначають про складнощі з протиповітряною обороною через географічне розташування міста біля моря: «...Зараз новини про Одесу з'являються тільки про обстріли, на жаль, всюди...»

Учасники ФГ_Київ відзначають, що були вражені швидкістю, з якою в Одесі проходить процес декомунізації та дерусифікації. Зміна назв вулиць та відмова від радянських символів викликала позитивні відгуки серед учасників фокус-групи: «Тому що для одеситів кожний камінчик, який падає – не падає, кожне подвір'я – це все своє і дуже важко з тим розставатися. Але змогли відмовитися від Катерини, від Потьомкіна...». Новини про збереження або видалення пам'яток також впливають на ставлення до міста. Учасники згадують пам'ятник Пушкіну, який «...зараз тільки замотали кульками, але ще не прибрали.»

Респонденти зазначають, що новини про обстріли та їхні наслідки глибоко вразили їх. Втрати культурних та історичних об'єктів, а також загроза життю мешканців викликають сильні емоції: «І коли я побачила ото все після прильоту на фото, то це було дуже боляче і мене дійсно вразило....»

Кияни порівнюють рівень безпеки в Одесі та Києві, зазначаючи, що в Одесі відчувається менший захист через географічне розташування міста: «Я в Києві себе почуваю в захисті, тому що ми в центрі, і поки до нас долетить, то вже зб'ють. А ви ж тут біля моря, де все дуже близько летить».

Далі розглянемо результати аналізу висловлювань респондентів ФГ_Львів, з приводу новин чи фактів, які вплинули на їх ставлення до Одеси. Позитивним фактом, який вразив учасників, є арешт Романа Гринкевича, який вкрав гроші у ЗСУ. Однак їх також вразила спроба втекти з України через Одесу: «Із хорошого, що в Одесі заарештували Романа Гринкевича – його сім'я вкрала гроші зі ЗСУ. А погана, що він хотів втекти з України через Одесу.»

Новина про зсув у Санжейці, улюбленому місці відпочинку одного з учасників, також викликала емоційну реакцію: «в Санжейці, де ми відпочивали, де наше улюблене місце був сильний зсув...»

Під час дискусії учасники цікавилися у модераторів, чи працюють катакомби та, чи відкритий Пасаж, що свідчить про їхню прихильність до культурних та історичних пам'яток Одеси: «Катакомби працюють – не працюють.... Пасаж відкритий чи ні...»

Один з респондентів вражений тим, як музикант заробляє гроші, граючи на сопілці на Дерibasівській, та підкреслює унікальність місцевої культури та її цінність для туристів

та місцевих мешканців: «В мене товариш музикант 2–3 роки назад розповідав мені, що на Дерибасівській за три-чотири години можна заробити тисячу грн».

Новини про нещасні випадки, такі як утоплення троюрідного брата одного з учасників, також впливають на їхнє ставлення до міста: «В мене там троюрідний брат втопився в Одесі. Приїхав до сестри, пропав на пару днів, а потім знайшли... мабуть, це нещасний випадок....»

Новини та факти, які стосуються мовних питань, політичних подій, військових загроз, процесів декомунізації, дерусифікації, природних катастроф, культурних та історичних пам'яток, та трагічних подій, впливають на зміну ставлення до Одеси серед учасників різних фокус-груп. Ці події викликають обговорення, роздуми та емоційні реакції, підкреслюючи важливість Одеси як складової культурної та історичної спадщини України.

Розділ II. Історико-культурні міфи щодо міста та його культурна спадщина

1. Знакові місця, особистості та події

Асоціації з місцями

За результатами фокус-груп можна зробити висновок, що більшість мешканців інших міст, знають та виділяють найбільш відомі місця, які найчастіше зосереджені в центрі Одеси (Оперний театр, Потьомкінські Сходи, Міський Сад, Пасаж, Морський Вокзал, ринок Привоз, вулиця Дерибасівська, Французький бульвар, будинок з Атлантами); пам'ятники (пам'ятник Дюку де Рішельє, пам'ятник Ільфу та Петрову «12-й стілець», пам'ятник Леоніду Утьосову, пам'ятник Апельсину); та пляжі, які також знаходяться в Приморському районі міста (Ланжерон, Аркадія).

У сприйнятті відвідувачів Одеси також закарбовувалися місця, які складають туристичну інфраструктуру, зокрема готелі, бази відпочинку, заклади харчування, басейни, аквапарки, нічні клуби.

«Я в самій Одесі не була, але асоціація, тому що багато моїх друзів їздили, знімали, то багато красивих місць, кафешки на морі, готель Немо, Ібиця» (мешканка Дніпра)

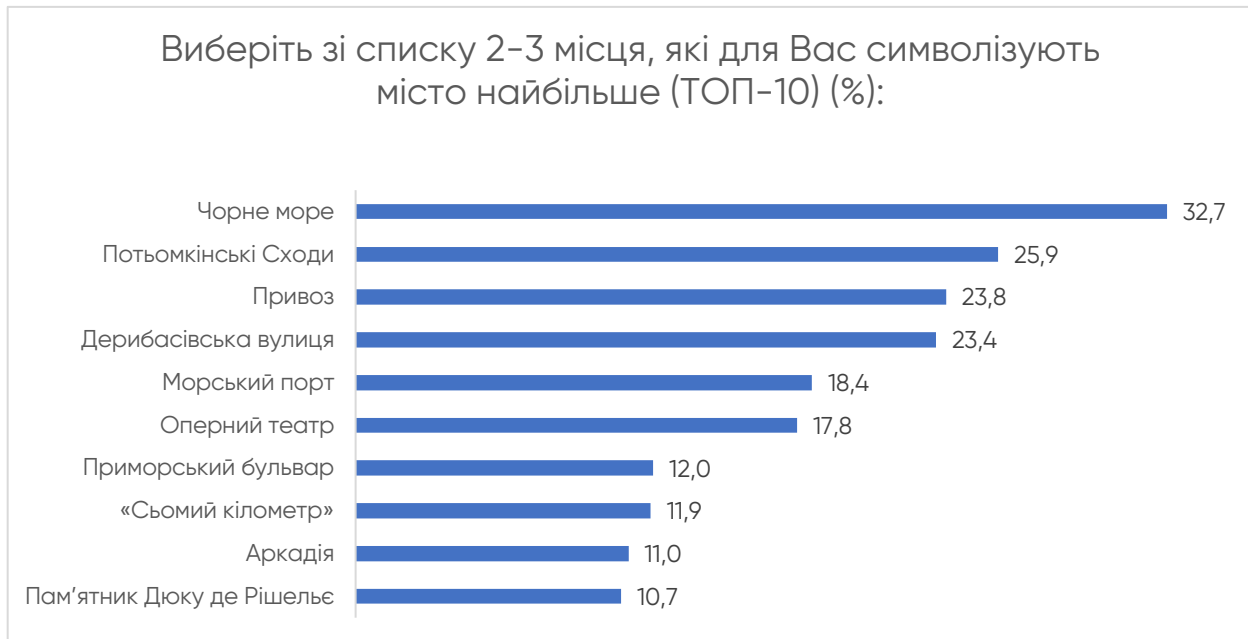
Можна зробити висновок, що учасники фокус-групи сприймають Одесу в контексті ширшої локальної географії, а саме Одеської області. Найчастіше згадували Чорноморськ, як альтернативу дешевого відпочинку та чистішого моря, Куяльник, Затоку, Санжійку, Лебедівку та інші курорти Півдня Одеської області, а також м. Ізмаїл та м. Южне.

«Наприклад Южне і Ізмаїл. Я бачив блогера з Ізмаїла і він знімає пам'ятник кораблю.... Я так собі вирішив, що коли буде спокійно, то треба поїхати до Одеси і Ізмаїла». (мешканець Дніпра)

«Я був дуже здивований Чорноморськом... Там таке невеличке місто, але супер. І набережна і море чисте і порт там великий. І уся інфраструктура, яка там є, дуже розвинута до маленьких деталей». (мешканець Дніпра)

Окремі респонденти згадали місця, що пов'язані з їх професійною діяльністю та особистими інтересами. Наприклад, релігійні люди згадували місця паломництва (монастирі та собори), працівники сфери торгівлі – ринок Сьомий кілометр.

Масове опитування демонструє домінування знакових місць, які символізують Одесу як приморське місто (Чорне море, морський порт, Аркадія), а також місць, що зосереджені в історичному центрі (Потьомкінські Сходи, Привоз, Дерибасівська вулиця, Оперний театр, Приморський бульвар, Пам'ятник Дюку Рішельє). Виключенням є потрапляння до цього списку ринку «Сьомий кілометр», розташованого в Одеському районі.

Асоціації з особистостями

В ході фокус-груп найбільше асоціацій та згадувань щодо Одеси отримали особистості, які взяли участь у створенні та розвитку «одеського міфу». В першу чергу, це гумористи та сатирики, як одеського походження, так і ті, частина життя та творчості яких була пов'язана з містом (Михайло Жванецький та Роман Карцев – сатирики одеського походження, Клара Новікова – російська гумористка, Георгій Делієв, Борис Барський, Евеліна Бльоданс – чинні та колишні актори одеської комік-трупі «Маски», українські гумористи та учасники команди КВК «Одеські джентльмени» Олег Філімонов та Ян Левензон); дієвці культури та мистецтва як одеського походження, так і ті, частина життя та творчості яких була пов'язана з містом (Леонід Утьосов – радянський артист естради одеського походження; радянські письменники одеського походження: Ілля Ільф та Євген Петров, Ісаак Бабель). Також на всіх фокус-групах неодноразово згадали про міфологізованих персонажів, що символізують «бандитську» Одесу: Мішка Япончик, Сонька Золота Ручка.

Серед сучасних особистостей згадали всесвітньо відомих спортсменів (тенісистку Еліну Світоліну, яка народилася в Одесі, та боксера Василя Ломаченка, який народився в Одеській області), ресторатора Саву Лібкіна, скульптора Михайла Реву. Також учасники фокус-груп називали одеських блогерів за специфічними тематиками, за якими вони слідкують у соціальних мережах.

Неоднозначні оцінки отримали міський голова Геннадій Труханов, член фракції Опозиційний блок Сергій Кивалов та співачка Регіна Тодоренко. Їх імена згадувались скоріше в негативному контексті, учасники фокус-групи висловлювали їм недовіру.

Учасники фокус-груп зауважили, що їм складно назвати особистостей, особливо історичних, які б символізували українську Одесу. Серед сучасних, все ж виділили громадського діяча Сергія Стерненка та співака Колю Сергу, а також футбольний клуб «Чорноморець».

«Якщо чесно, то у мене асоціації з українською культурою взагалі немає...Це проблема. Росіяни завжди їздили туди відпочивати...». (мешканець Дніпра)

«У мене асоціація з українською культурою це лише Запоріжжя, козаки, Хортиця... та західна – Львів. А так, з рештою міст – ну таке...це потрібно терміново виправляти». (мешканець Дніпра)

«Щоб я сказав, що Одеса українське місто – то для мене ну ніяк... немає ніякої асоціації...». (мешканець Львова)

Масове опитування підтверджує провідні позиції осіб, який так чи інакше належать до створення одеського міфу (Михайло Жванецький, Леонід Утьосов, Олег Філімонов, Борис Барський) або є його персонажами (Сонька Золота Ручка та Мішка Япончик). Також у ТОП-10 потрапила російська імператриця Катерина II, з якою можуть асоціювати заснування міста.

Уявлення про історію Одеси та ставлення до історичних подій

Окремі учасники фокус-груп змогли згадати деякі етапи та події (також і легенди) в історії Одеси. Наприклад, мешканці Дніпра згадали про доставляння апельсинів з Одеського порту в Санкт-Петербург у подарунок від одеситів імператору Павлу I. Учасники з Києва згадали про існування поселення Хаджибей, про розвиток порту та отримання статусу Порто-франко за часів Російської імперії, про так звану «м'яку окупацію» Одеси румунськими військами під час Другої Світової війни. У Львові відзначили історію перебування різних народів в період Античності та Середньовіччя на території теперішньої Одеси (грецькі колонії, турецькі поселення).

Але в цілому респонденти визнають, що їм бракує знань про реальну історію Одеси. Прослідковується запит на пізнання історії українських міст та деколонізації уявлень про них.

«Зараз багато інформації в Тік-тоці, в соцмережах. І не тільки про Одесу історичні факти, а взагалі багато про міста України. Особливо про ті, про які існують міфи, що вони засновані росіянами, з'явилися в період російської окупації – от про ці міста багато зараз інформації, що взагалі-то вони мають більш древню історію...». (мешканка Дніпра)

«Росіяни більше знають, зараз би розказали Вам тут про Одесу. Росіяни схиблені на Україні. У них про Україну – вони з нею просинаються і засинають». (мешканець Дніпра)

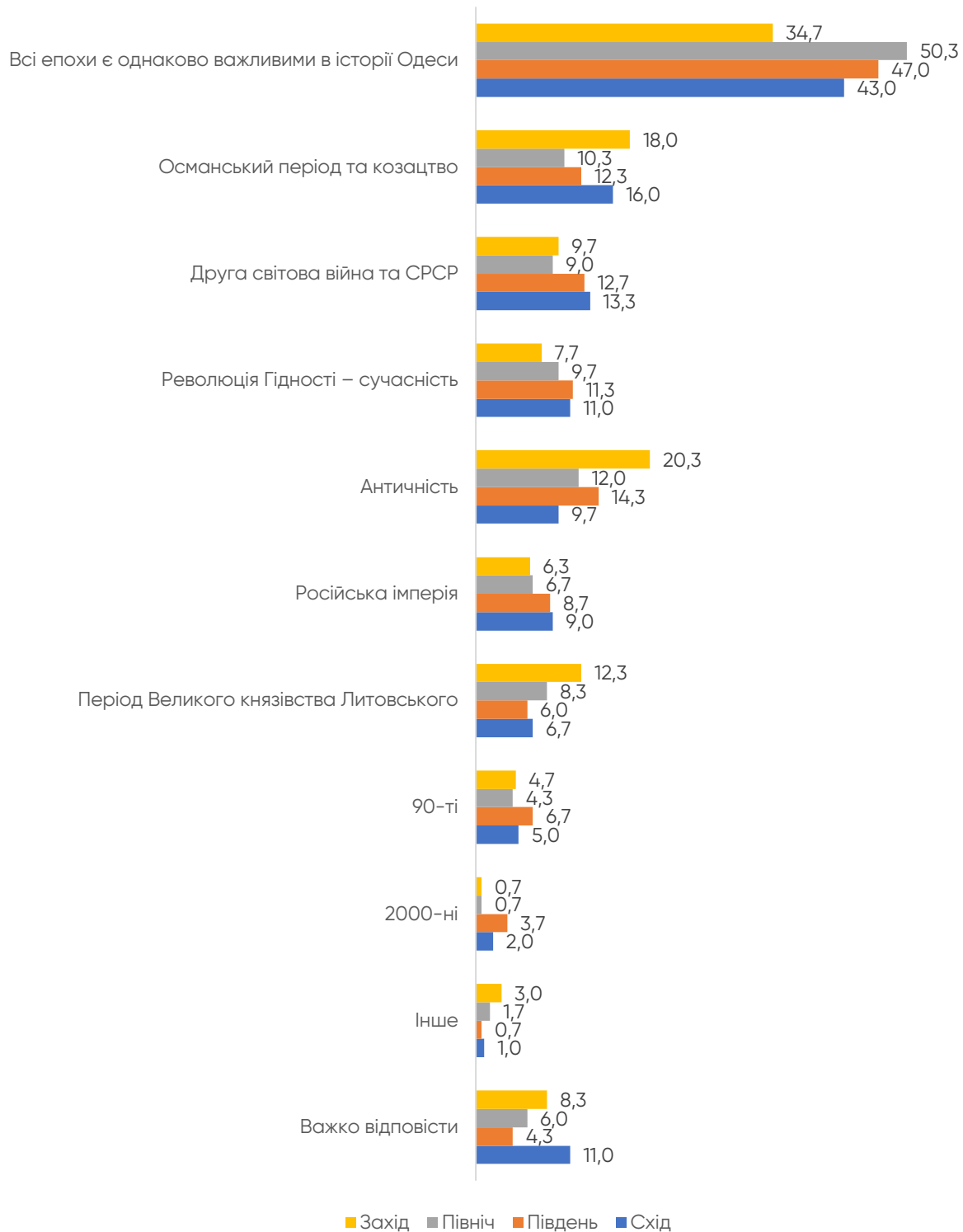
«Ми хотіли наступного разу, коли поїдемо до Одеси брати екскурсовода, який був би корінним жителем і дуже багато по архітектурі і по самих вуличках розповів би нам. У вас дуже класні легенди, котрі дають асоціації того міста і атмосфери.... Мені бракує саме історичного моменту...» (мешканка Львова)

«Я вважаю, що історію Одеси ще стерла радянська влада все ж таки. Всі культурні цінності стерла і під себе підігнала. І хочеться, щоб усе відроджувалось дійсно. Грецька площа 20 років була ніяка, а зараз добре зробили, мені дуже сподобалось. Якщо почитати історію, то її греки в основному будували і базари були... Це ж історія, про яку ніхто не знає...» (мешканка Львова)

Загальнонаціональне опитування демонструє, що більшість респондентів (43%) вважають всі епохи однаково важливими в історії Одеси. Проте на Заході цю думку поділяють дещо менше – цей варіант відмітило 35%. Натомість там частіше, ніж в інших регіонах, обирали варіанти «Античність» (20% у порівнянні з 9-14% в інших макрорегіонах) та період Великого князівства Литовського (12% у порівнянні з 7-8% в інших макрорегіонах).

Які епохи, на Вашу думку, є найбільш визначальними в історії Одеси? (%)
Розподіл за макрорегіонами

Також в опитуванні респондентам було поставлено питання про те, з якого історичного періоду, на їх думку, варто вести відлік заснування Одеси. Результати опитування демонструють, що варіанти, які відповідають уявленням про заснування Одеси

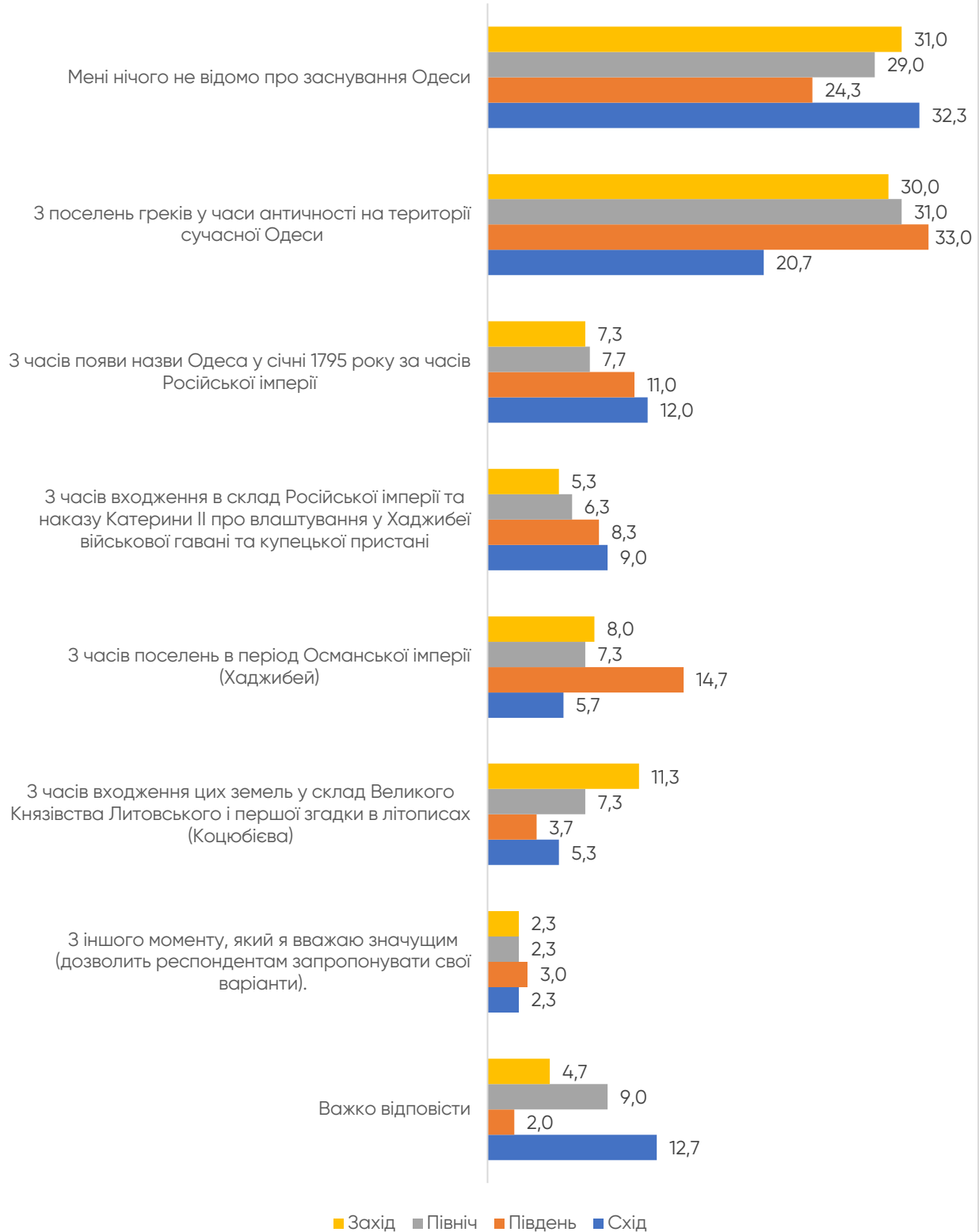
Катериною II та росіянами, а саме «З часів появи назви Одеса у січні 1795 року за часів Російської імперії» та «З часів входження в склад Російської імперії та наказу Катерини II про влаштування у Хаджибеї військової гавані та купецької пристані» обрали 9% та 7% відповідно (загалом 16%). Значно більше людей вважає, що відлік історії міста треба вести з давніх часів, а саме з існування на цих територіях поселень греків у часи Античності (29%). Водночас майже третині респондентів (30%) нічого не відомо про заснування Одеси. Трохи більше таких відповідей було серед молоді (37%) у порівнянні з іншими віковими категоріями. Також серед мешканців сіл таких респондентів більше (38%), ніж у мешканців невеликих міст та міст з населенням понад 100000 мешканців.

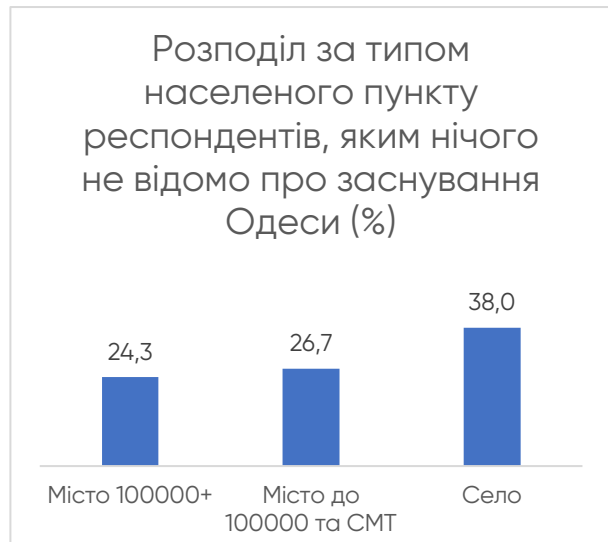
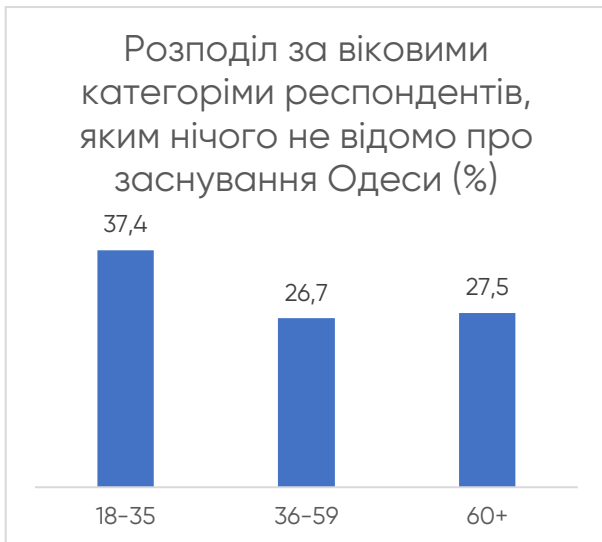
Фіксуються певні відмінності на рівні різних макрорегіонів. Так, серед мешканців Півдня, до якого відноситься Одеса, менше тих, кому нічого не відомо про заснування цього міста (так відповіли 24%), але більше тих, хто вважає, що варто вести відлік заснування Одеси з часів поселень в період Османської імперії (15% проти 6–8% в інших макрорегіонах). А серед мешканців Заходу, більше має популярність думка, що відлік варто вести з часів входження цих земель у склад Великого Князівства Литовського і першої згадки в літописах (11% проти 5–7% в інших макрорегіонах).

З якого історичного періоду, на Вашу думку, варто вести відлік заснування Одеси? (%)

Розподіл за макрорегіонами

Серед подій, які викликають негативні емоції в учасників всіх трьох фокус-груп, назвали 2 травня 2014 року, коли внаслідок сутичок між учасниками «Євромайдану» та учасниками руху «Антимайдан» та пожежі у Будинку профспілок загинули 48 людей. На думку респондентів це трагедія, якій так і не надали належну оцінку та яку росіяни активно використовують з метою пропаганди проти України.

«Дуже багато вже переговорено... росіяни люблять про це говорити, що спалили людей безневинних заживо... Є такий наратив і українці проводять багато роботи інформаційної, навіть у бесідах з росіянами, що насправді все було не так... І що це міф, вигаданий російською журналістикою.....». (мешканка Дніпра)

«Незрозуміло... все якось замялось... Ніхто не дав реальну оцінку, що там було. І ніколи вже не дадуть... Скажуть, що Майдан молодці, цих комуняк спалили...». (мешканець Києва)

«2 травня. Спалили будинок Профспілок за що? За те, що люди мали інші погляди?». (мешканець Львова)

«І цією подією дуже маніпулюють росіяни, для них це як візитна картка, що в нас тут такий кавардак...». (мешканка Львова)

Щодо того, як Одеса проявила себе під час повномасштабного вторгнення, більшість висловила думку, що місто консолідувалося, а одесити продемонстрували свою патріотичну позицію. Визначною подією є «Одеська пісочниця» – самоорганізована ініціатива, коли одесити в перші дні війни збиралися на пляжах міста та збирали пісок у мішки для укріплень. Важливими подіями також стали рішення про демонтаж пам'ятника Катерині II та щосуботні мітинги на Думській площі проти тендерів на реконструкцію будівлі суду та передачу коштів на потреби Збройних Сил («Гроші на ЗСУ»).

«Одне з найпатріотичніших міст.. Багато відео було на початку вторгнення, як одесити згуртувалися, готували місто до оборони. Особливо ці відео з пляжів, коли люди збирали ці мішки з піском... Показали готовність міста – захищатися». (мешканка Дніпра)

«Мені здається, що Одеса навпаки стала більш проукраїнська... Навіть знесення пам'ятника Катерини – це ж було рішення самих одеситів...». (мешканка Львова)

«І ми зараз беремо приклад з Одеси – кияни почали збиратися під мерією кожен суботу зранку. І ми так почали робити. Я це побачила в Тік-ток... Там все можна подивитись, наскільки люди борються, наскільки вони проти якихось забудов, наскільки проти, щоб

гроші зливалися кудись, а не на ЗСУ... І люди за це борються. І це не один-два-п'ять людей – це натовп приїде! Люди-одесити настільки виборюють свої права. І вони показують державі, що ми не згодні! Ми хочемо інакше! Ми хочемо, щоб наші гроші, наші податки йшли туди, куди ми хочемо, а не вам по кишенях!» (мешканка Києва)

«В перші дні, як і всюди, був більший підйом і дійсно мобілізувалися... І самі люди ставили ці блокпости і захисні споруди. На пляжі була в перші дні загроза висадки десанту... і до оборони готувалися... А зараз, мабуть, так як і всюди, все ж таки втома, більше такий відкат. І продукти несли один одному і допомагали... І навіть останні події, де одесити розбирають завали своїми руками... І в Соборі перші, хто прибігли, то були звичайні люди, навіть не МЧС. Все своїми руками розбирали». (мешканка Києва)

На думку деяких учасників, саме повномасштабна війна вплинула на посилення української національної ідентичності одеситів та їх проукраїнських настроїв.

«Я думала, що в Одесі буде більше проросійських настроїв. А сталося так, що навіть ті проросійські побачили, що образили Одесу-мату і це дуже переломило і сталося, що Росія зробила ще більшу українізацію, ніж сама Україна за всі роки. Саме цими обстрілами і цим ставленням, що Одесу-мату образили!» (мешканка Києва)

«Вже ж більше року "гуляє така баєчка", що головний українізатор – це Путін. Бо ті люди, які від народження говорили російською, то зараз почали говорити українською». (мешканець Львова)

«І зараз ці прильоти... І Одеса стала більш українською для мене... І люди страждають там...» (мешканець Львова)

«Коли почалась повномасштабна війна, то особисто в моїх очах Одеса себе проявила як проукраїнське місто з чіткою позицією». (мешканка Львова)

2. Культурна спадщина Одеси

В якості матеріальної культурної спадщини респонденти називали конкретні історичні локації та пам'ятки архітектури: безпосередньо історичний центр міста, вулиця Дерibasівська, Оперний театр, Потьомкінські сходи, Пасаж, Міський Сад, Привоз, Одеська кіностудія).

Деякі учасники підкреслюють, що центр Одеси та її культурна спадщина перебувають в занедбаному стані, а забудови висотними будівлями знищують історичний вигляд міста.

«Старе треба якось консервувати і підтримувати. Мене зачепило цей Кадорр і забудова Аркадії – зовсім не органічні новобудови, масивні, нахабні, величезні. На пляжах теж... Навіщо Аркадію забудували такими ось "монстрами". Історичний центр, дух Одеси – це зовсім не хмарочоси!» (мешканка Києва)

В ході дискусій згадувалися окремі елементи, які складають привабливий для респондентів образ Одеси: дворики, бруківка, платани, фунікулер, пам'ятники. Це також можна вважати частиною культурної спадщини.

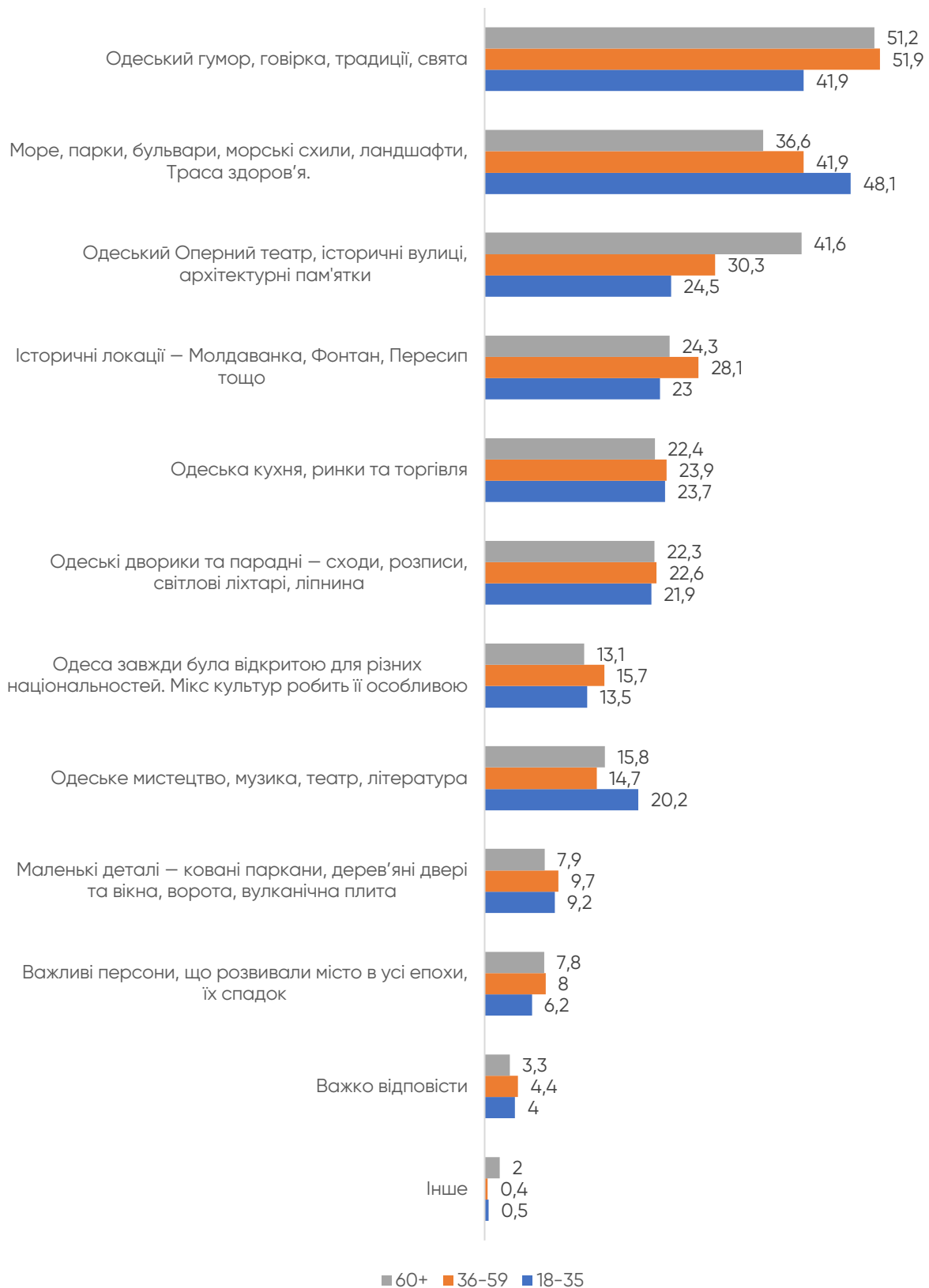
В якості нематеріальної культурної спадщини респонденти назвали одеську кухню (форшмак, фарширована риба, бички, мідії), одеський гумор та одеську говірку.

«Це теж може бути така специфічна одеська говірка – вона впізнавана і досить яскрава». (мешканка Києва)

В масовому опитуванні респондентам пропонувалось обрати, що вони вважають об'єктами матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. Відповіді демонструють, що саме одеський гумор, говірка та традиції, в першу чергу, є одеською культурною спадщиною – цей варіант обрало 49% респондентів. На другому місці опинилися море, парки, бульвари, морські схили, ландшафти, Траса здоров'я (42%), а історичні вулиці та архітектурні пам'ятки – на третьому місці (32%). Перші три місця є однаковими для всіх вікових категорій. Проте для молоді (18–35 років) варіант «Одеський гумор, говірка, традиції, свята» (42%) є менш популярним, ніж серед старших вікових категорій (51–52%) і займає друге місце. В той час як варіант «море, парки, бульвари, морські схили, ландшафти, Траса здоров'я» є більш популярним (48%) і виходить на перше місце. Також люди старшого віку (60+) частіше відзначали як культурну спадщину Одеський Оперний театр, історичні вулиці, архітектурні пам'ятки (42%), ніж молодь (25%).

Що є одеською культурною спадщиною? (%) Розподіл за віковими категоріями

Щодо того, що потрібно робити з культурною спадщиною часів Російської імперії та Радянського Союзу, а також топонімікою, присвяченою особам тих історичних епох, між учасниками фокус-груп відбулися дискусії. Були висловлені різні підходи та погляди:

1. Варто прибрати пам'ятники більшості діячів часів Російської Імперії та Радянського Союзу, які є частиною як військової, так і культурної експансії. Можливою опцією є передача їх в музеї. Як виключення називали місцевих діячів тих часів.

«Те, що асоціюється з рос. культурою, то лишити на рівні музейної експозиції місто для історії. А все інше, що має виключно місцеве значення, то може і залишити можна...». (мешканка Дніпра)

«Це частина експансії. Спочатку йде експансія культурна, а потім вже мілітаристська...». (мешканка Дніпра)

«Діячів голодомору, Сталіна і Леніна, треба було спалити і розвіяти попіл над кладовищем...». (мешканець Дніпра)

«Це не про культуру, а про штамп власності! Це була більше не культура, а "відмітина належності", що "ви" належите "нам". Це було велике домінування саме не російської, а імперської культури. Російська культура є і нікуди не дінеться... Пам'ятки можна дійсно кудись віднести в сховища, музей. Я не кажу, що треба заплювати, розпиляти, затоптати. Можна кудись віднести, щоб показати, що тут було. Чи виміняти. Пам'ятник Катерині це новодел. А колись на цьому місті був прекрасний фонтан». (мешканка Києва)

2. Варто залишити більшість пам'ятників, адже вони є частиною нашої історії. Як аргумент наводився досвід інших країн, які зберігають пам'ятники різних історичних епох.

«Зберігати потрібно, не треба забувати історію, "змінювати порив вітра, який сьогодні повіє". Якщо воно було погане з точки зору сьогоднішньої влади, то не потрібно це викидати. Бо знову міниться вітер, "кепочка перевзується і буде зірка спереду".... Треба дати реальну історичну оцінку, а не вигадані міфи». (мешканець Києва)

«Нехай будують нове, а старе, я думаю, що це ж історія. У всьому світі історію не чіпають. Тільки у нас все рубають. У США є герої і Півдня і Півночі, які воювали між собою, і пам'ятники стоять. А в нас щось не сподобалось – все викинули, як і не було...». (мешканець Києва)

«У Франції, наприклад не руйнують пам'ятники Наполеону. Це історія. Тут чомусь почали руйнувати радянські пам'ятники солдатам, які загинули за нас і щоб ми спокійно жили і позносили ці пам'ятники... Пам'ятник Нестерову – він вперше в світі зробив "мертву петлю" – йому стояв гарний пам'ятник...». (мешканець Львова)

3. Варто застосовувати диференційований підхід залежно від особистості.

«Міцкевич у Львові взагалі не був, а пам'ятник стоїть... Треба диференційований підхід, а не все "під одну гребінку"....» (мешканець Львова)

«Не будь-які пам'ятники залишати – ідеологічні треба знищувати, а історичні фігури залишати...» (мешканець Львова)

Варто зазначити, що на фокус-групі у Львові в даному контексті виникла дискусія щодо постаті Катерини II та її значенні в історії Одеси. Були висловлені дві полярні думки. З одного погляду, Катерина II є засновницею міста, а пам'ятник їй є культурною спадщиною, тому його варто було залишити. Згідно з іншою думкою, в Одесі не варто

залишати пам'ятник особистості, яка зіграла значну роль в знищенні української культури та державності.

«Ось є пам'ятники Леніну і Сталіну, вони стояли в кожному селі і в місті. Я розумію, що коли комуністи прийшли до влади, то вони хотіли нав'язати свою ідеологію і вони хотіли з нас зробити більш проросійську країну – заборонили мову, церкви, релігію, що тільки вони не забороняли... І вони нав'язували це. Тому Ленін і Сталін – ці пам'ятники можна знести. А ось Катерина II – це була колонізація так би міста... і цей пам'ятник навіщо знищувати, якщо він є лише один.... І це є культурна спадщина ... і немає різниці... всюди в світі є свої культурні спадщини.... Вона могла стояти спокійно, навіть якщо вона проросійська...» (мешканець Львова)

«Щодо пам'ятнику Катерина, то дивиться... Хто знищив Запорізьку січ? Всі знають? – Катерина II. Хто остаточно поставив крапку в закріпаченні українців? – Катерина II. Ще вона знищила козацтво... Як може бути пам'ятник в Одесі людини, яка гнобила і знищувала український народ?... Пушкін писав якою мовою? І що він писав про українців? – що це "малоросійський тупий народ"... І от ці пам'ятники ставили, щоб зв'язати російський і український народ, що ми єдине ціле, що ми не відрізняємося, що у нас єдина культура, література та історія...» (мешканець Львова)

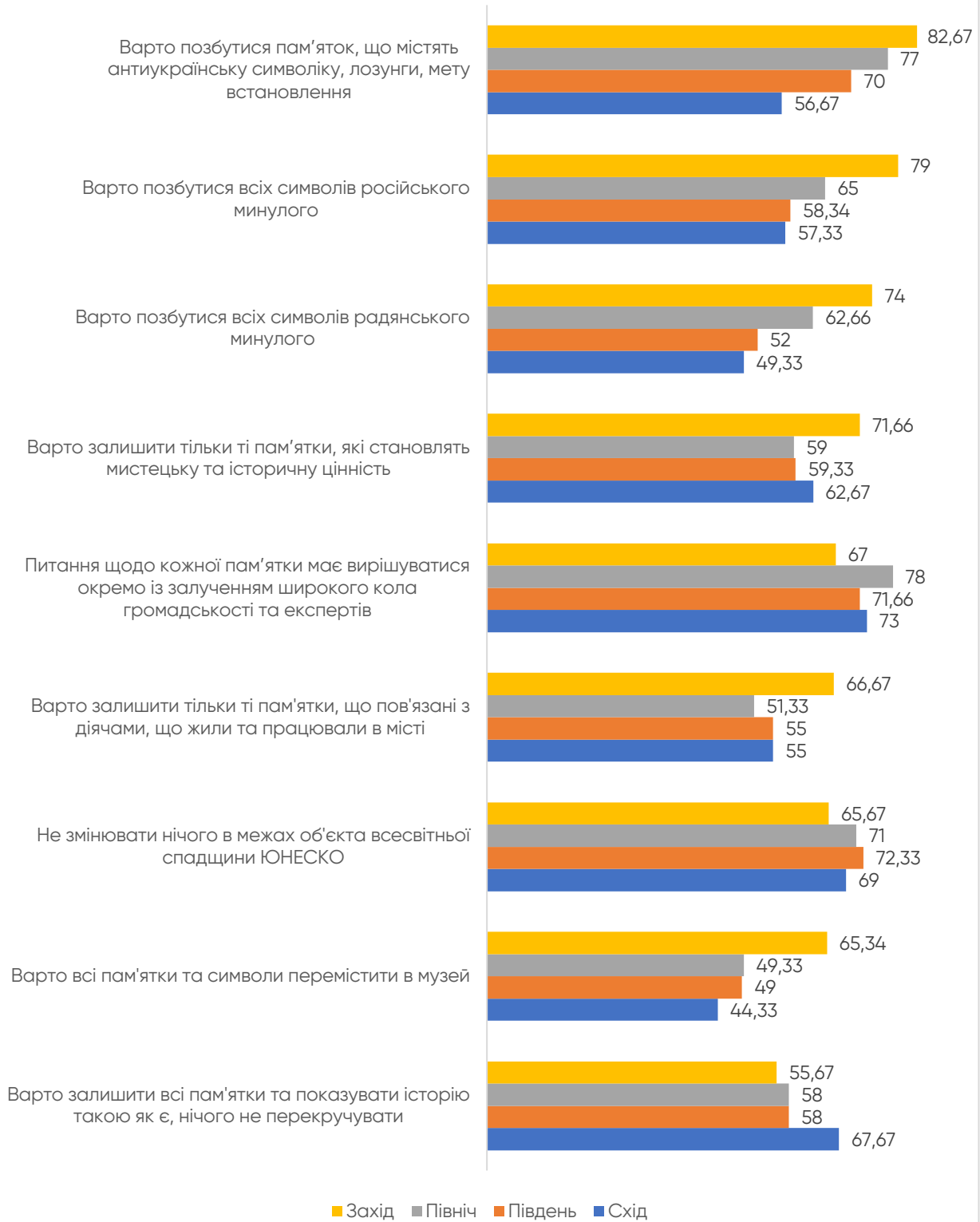
В загальнонаціональному опитуванні респондентам запропонували різні стратегії поводження з культурною спадщиною часів Російської імперії та Радянського Союзу, щоб вони могли оцінити, наскільки вони погоджуються з такими твердженнями. Найбільш однозначно опитані погодились з тим, що варто позбутися пам'яток, що містять антиукраїнську символіку, лозунги, мету встановлення (оцінки «4» та «5» обрали загалом 74% респондентів). Приблизно так само підтримали думку, що питання щодо кожної пам'ятки має вирішуватися окремо із залученням широкого кола громадськості та експертів (72%). Проте треба зазначити, що всі наведені варіанти отримали підтримку більшості респондентів, хоча подекуди вони є несумісними. Так, наприклад, думки, що варто позбутися всіх символів російського минулого та що варто позбутися всіх символів радянського минулого отримали схвальні оцінки («4» та «5») від 68% та 63% відповідно. Водночас 59% також підтримало думку, що варто залишити всі пам'ятки та показувати історію такою як є, нічого не перекручувати.

Що потрібно зробити в Одесі з культурною спадщиною часів Російської імперії та Радянського союзу? Наскільки за п'ятибальною шкалою Ви погоджуєтесь з наступними твердженнями? (де 1 – зовсім не погоджуюсь, 5 – повністю погоджуюсь), (%):

Щодо відмінностей за макрорегіонами, на Заході, у порівнянні з іншими, більше респондентів підтримало тези, що варто позбутися всіх символів російського (79% у порівнянні з 57–65% в інших макрорегіонах) та радянського минулого (74% у порівнянні з 49–63% в інших макрорегіонах), що варто залишити тільки ті пам'ятки, які становлять мистецьку та історичну цінність (72% у порівнянні з 59–63% в інших макрорегіонах), що варто залишити тільки ті пам'ятки, що пов'язані з діячами, що жили та працювали в місті (67% у порівнянні з 51–55% в інших макрорегіонах), що варто всі пам'ятки та символи перемістити в музей (65% у порівнянні з 44–49% в інших макрорегіонах). А на Сході, відносно інших, більш популярною є думка, що варто залишити всі пам'ятки та показувати історію такою як є, нічого не перекручувати (68% у порівнянні з 56–58% в інших макрорегіонах), та менш популярною – що варто позбутися пам'яток, що містять антиукраїнську символіку, лозунги, мету встановлення (57% у порівнянні з 70–82% в інших макрорегіонах).

Розподіл за макрорегіонам респондентів, що погоджуються (оцінки "4" та "5") з наведеними твердженнями (%):

3. Одеські міфи

Для виявлення наявних міфів учасникам фокус-груп ставилось як пряме питання «Що таке міф Одеси?», так і непрямі питання щодо того, з чим у них асоціюється Одеса. Також існування різних міських міфів можна виділити та через інші дискусії, що виникали під час обговорення попередніх питань, представлених у цьому звіті.

Міфи одеського колориту

Домінантним міфом в уявленнях учасників фокус-груп є міф так званого «одеського колориту». Цей міф складається з таких асоціацій як «одеські дворики», «одеська говірка», «одеська мова», «одеський гумор», «столиця гумору», «колорит», «тітка Сара», «риба», «Привоз». Респонденти зазначають, що такий образ склався в них під впливом анекдотів, фільмів, серіалів, пісень («Ах, Одеса...»). Цей же образ намагаються підтримувати екскурсоводи. Частина респондентів підтвердили свої уявлення та знайшли прояви цього колориту у спілкуванні з одеситами, особливо старшого віку.

«Эти маленькие автобусики экскурсионные с одесским колоритом, с шутками очень понравились. Одесский колорит – это манера говорить, слова якісь інші!)) Я знайшла і побачила все ж такі одеській колорит! Я і з людьми спілкувалась і ще ми взяли екскурсію на автобусике, а гид був той, що ще працює у вас на телебаченні одеському... Він і з радянських фільмів приколи говорив і так шутив... такий юморний!». (мешканка Дніпра)

«Для мене – це нав'язаний образ, що це чиясь мамця, нехай буде тьотя Сара... з анекдотів, розповідей, у якої є обов'язково дорослий син, якій живе з нею і якого вона повинна накормити і нікуди від себе не відпускати... І вона дуже за нього переживає... І вона готує такий стіл... І образ такої доброї, великої людини перед очима...». (мешканець Дніпра)

«Ми приїхали до вокзалу і просто пішли гуляти. Там я побачила ці маленькі дворики і якісь кафешечки...Щось таке одеське, колоритне. Я шла і як дитина розглядала це все». (мешканка Дніпра)

«От я був у в спальних районах і там я знайшов цей колорит як в анекдотах і розповідях просто в маршрутці... І тому я вважаю, що цей колорит є не в центрі, (в центрі цей колорит більше для того, щоб заробити з туристів), а от у спальних районах і там, де мешкають і працюють прості та корінні одесити». (мешканець Дніпра)

«О – я згадав про колорит ще! Ми коли були в Братиславі в Словаччині, то стояли на зупинці, і раптом підходе якийсь хлопчик, і каже (а ми в 18 році теж ще на російській мові говорили) – “о! Якщо ви будете в Одесі, то підходьте, я вам таку екскурсію проведу!!!” І це прям людина-колорит! Звідки він взявся...». (мешканець Дніпра)

«Так на Привозі справжній одеський гумор і колорит...». (мешканець Києва)

«Море мені не подобається, а так погуляти дуже класне колоритне місто. І все класно було. Колоритне – це для мене цікаве, воно не схоже на інші міста. Коли я була в Одесі, то здавалося ніби то я виїжджаю з країни...Мені воно подобається». (мешканка Львова)

«В мене асоціація теж з євреями, колоритом. Перша думка, коли я чую слово Одеса – це колоритне місто. В мене дуже гарні враження про гарно проведений час зі смачною їжею і цікавими людьми». (мешканка Львова)

«Дворики – тому що для мене дворик це якесь затишне, домашнє місце, де обов'язково повинно збиратися багато людей, всі сусіди один одного знають...». (мешканець Дніпра)

Частина респондентів була дещо розчарована тим, що не знайшли підтвердження цього міфу, коли вони відвідали Одесу.

«Ми не знайшли ніякого старого дворика... це була наша мета... з колоритною тьотею Сарочкою... Хоча ж ми були в лютому місяці... яка ж там тьотя Сара? Уявлення і реальність». (мешканець Дніпра)

«Мені здається, що сучасна молодь вже не така... Літні люди все ж таки більше підтримують це...». (мешканка Дніпра)

«Коли перший раз приїхала до Одеси, то очікувала почути корінний говір одеситів, як в кіно показували! Але я цього не почула». (мешканка Києва)

«Менше навіть чути саме одеську мову, я ось з дитинства свого пам'ятаю десь 20 років тому... Одеса міняється якимось... В мене дідусь і тітка дійсно говорили на одеській мові, яка відрізняється, це мені було дуже цікаво». (мешканка Львова)

Щодо того, чи варто позбуватися цього міфу, існують різні бачення. Дехто вважає, що цей міф не є шкідливим, тому варто його залишити як туристичну принаду. А комусь цікавіше пізнавати справжню, сучасну Одесу.

«Є хороший міф-імідж саме про особливу говірку, культуру. І я вважаю, що цей міф потрібно підтримувати. Одесити його юзають, тому що це класна туристична фішка. Може в побуті вони так і не розмовляють, але це більше таке показове, що продається, тому що це цікава така унікальність, яка притаманна саме цьому місту. Використовують ці написи: "руками не смотреть". Дуже багато деталей якихось в оформленні з гумором і це дійсно їх фішка. Це міф? – Міф. Але це корисний міф! Це така вже аура, імідж. Це треба залишати і розвивати». (мешканка Києва)

«Місто бандитів, затишних двориків і специфічного мовного колориту. Я ж особисто в Одесі не бувала, це поки що нездійснена моя мрія, але всі мої знайомі, хто там бував як туристи, вони казали, що це "очікування і реальність". Насправді дуже спотворений колорит міста великою кількістю фільмів, серіалів, які цей образ трішечки зробили гротескним. А цікаво відкривати справжню Одесу». (мешканка Дніпра)

Міф бандитської Одеси

На всіх трьох фокус-групах так чи інакше згадували персонажів кримінального світу кінця XIX – початку XX століття: Мішку Япончика, Соньку Золоту Ручку. Частина респондентів кажуть, що це вже неактуальний та застарілий міф, інша частина вважає його цікавим та вартим того, щоб залишити його як міську легенду для туристів.

«Це теж саме, як ви кажете за той бандитизм, що зараз хтось б дав би клич, що давайте оцей рух батярства у Львові знищимо... Батяри були і зараз є батяри – це наша історія міста Львова, історія Галичини. В Одесі, наприклад саме бандити, типу Мишки-Япончика... Все треба зберігати і робити екскурсії. Зараз екскурсії во Львові зробили по річці Полтві на надувних човнах. І це ж цікаво? – цікаво». (мешканець Львова)

Водночас сучасна Одеса в уявленні деяких респондентів і зараз є кримінальним містом, містом шахрайства. На відміну від романтизації міфу бандитської Одеси, це скоріше відштовхує туристів.

«Мені здалося, що це якесь кримінальне місто. Там така розводка, коли в чувака випали гроші, тобі пропонують пройти в підворіття і нібито поділити знайдені гроші». (мешканець Києва)

«Це міф, що коли приїдеш на вокзал до Одеси, то тебе одразу обікрадуть. І ще може бути, що якесь плаття коштує 200 грн, а тобі його впарять за 2000 грн і переконають в тому, що ти ще зі знижкою купив». (мешканець Києва)

«В мене подруга там вчилась і в мене асоціація, що в Одесі і крадіжки і ще щось... Вона там була з мамою і в неї вкрали там гаманець з сережками і кредитками... В мене є такий страх, що можуть пограбувати...». (мешканка Львова)

Курортне місто, місто морського відпочинку

На питання «З чим у Вас асоціюється Одеса?», учасники фокус-груп найчастіше згадували море. Сюди ж можна віднести асоціації «відпочинок», «курортне місто», «пляж».

«Враження – що це сонячне місто, щось хороше, в мене тільки райдужні спогади». (мешканка Львову)

На фокус-групі в Дніпрі підкреслили, що це місто дорогого відпочинку.

«Так Одеса вважається лакшері відпочинком.. , наче Турція... Аркадія, Ланжерон... Все дуже-дуже дорого...». (мешканець Дніпра)

«Аркадія, Ібіца – це ж не для простих смертних». (Мешканець Дніпра)

«І ось як не крути, то негативний момент – це ціна до війни конечно же, що в Одесі овер дорого, ніж олл-інклюзив в Туреччині чи Єгипті. Чому так? – не знаю... мабуть тому, що в курортному місці будь якому хочуть всі заробити в сезон. Можем назвати це "одеській феномен цін"». (мешканець Дніпра)

Проте були респонденти, для яких море не є головною принадою Одеси. Комусь більше цікаве його культурне життя, а когось розчарували брудні міські пляжі та невідповідність пляжної інфраструктури званню «курортного міста».

«Більшість людей уявляють Одесу курортною, але ми ще не пізнали її такою, якою вона є насправді... Там дуже багато визначних міст, де можна погуляти і не обов'язково йти на пляж Наприклад піти побачити Завод шампанських він, ми проїжджали поруч з ним, але не зайшли». (мешканець Дніпра)

«Для мене Одеса не є курортним містом. Перше моє враження це просто мегаполіс з морем. Коли ти приїздиш в Бердянськ, Кирилівку, Ялту – то ти одразу бачиш морський відпочинок. А Одеса для мене – це місто-мільйонник з морем. І мені не сподобалось. Не відчув кайфу морського і відпочинку... Дуже брудне море... і коли ми вирішили, куди поїдемо відпочивати, то обрали Чорноморськ як відкрите чисте море...». (мешканець Дніпра)

Місто культури та історичної архітектури

Також багато респондентів визначило Одесу як культурне місто з насиченою театральною програмою, музеями, джазовими фестивалями (до повномасштабної війни) та красивою класичною архітектурою.

«Якщо Київ це для мене більш бізнесове місто, чоловіче за енергією, конкурентне місто, то Одеса саме більше культурне, інший темп життя, місто більш жіноче за енергією.... Навіть воно так створене, як би більше для жінок – і з візочками добре гуляти і чоловіки по-іншому

ставляться. Мені було дуже комфортно жити, тому що я людина більш творча... і джаз під відкритим повітрям, і концерти на Потьомкінських сходах.... Для мене дуже душевне....». (мешканка Києва)

«В Дніпрі більше новостройки... В Одесі більше зберігають історичні будинки...». (мешканець Дніпра)

«Там кожна вулиця, кожний провулок – це все історія». (мешканка Львова)

«Цей осінньо-зимовий період був для мене дуже насиченим не пляжним, а культурним життям. Я вважаю, що особливе культурне життя Одеси – це Оперний театр. Як сходити в кіно, на піцу, то для одеситів сходити в Оперний – це досить буденно». (мешканка Києва)

Проте також були висловлені думки, що місто є брудним та занедбаним, а пам'ятки та визначні місця такими, що розчаровують.

«Ожидание і реальность – Потьомкинська лестница – це повинно було бути щось з золотими перилами!!! А так – пішли і спустилися))) Але вид на порт гарний». (мешканець Дніпра)

«Я три дні був в Одесі і не особливо вражений...Це взимку було. Старе місто все брудне, нічого вау я не побачив». (мешканець Києва)

Місто розслабленості та позитиву

Уявлення про одеситів як розслаблених людей, людей з почуттям гумору, а про Одесу як «місто з посмішкою», є скоріше позитивним. У часи повномасштабної війни це проявляється як незламність та оптимізм, навіть у періоди обстрілів.

«Одесити – це такі вільні люди, вони нікуди не поспішають. А в Києві всі кудись спішать. В Одесі своя якась "налагодженість". Одеса – це лаунж, одесити – це спокій». (мешканка Києва)

«Одеса асоціюється з жартами більше... Не вистачає жартів... У мене таке враження, що це Дерibasівська, там всі йдуть і посміхаються. Де би ми не сиділи в закладах, на терасах, пили каву, то всюди люди жартують. У нас во Львові, мені здається що у нас дощ і ми плачемо, а там навпаки жартують завжди». (мешканка Львова)

«Я навіть скільки разів с власницею представництв спілкувалася, то які би не були прильоти, вона ніколи не опускала руки. Все, що треба було робити, збори якісь – то вона завжди посміхається. Зараз від них класний позитив йде». (мешканка Львова)

Міф про відокремленість Одеси

Учасники фокус-груп також згадували про відокремленість від України одеситів, складність стати «своїм» для них, сильну локальну ідентичність («ми одесити») та локальний патріотизм, гордість за своє місто. З початком повномасштабного вторгнення цей міф дещо втратив своє значення, оскільки одесити, на думку багатьох, проявили свою консолідованість з усією Україною.

«Раніше, до війни, мені здавалося, що одесити якось відокремлюються від інших міст, типу ми самі по собі. А зараз дуже змінилося і таке відчуття, що я не відчуваю в Одесі себе чужою...! до того я не можу сказати, що Одеса була непривітною, але була якась відокремленість. Раніше відчувалось, що вони самі по собі, а зараз ми всі Україна!». (мешканка Києва)

«У одеситів є розвинене почуття власності... що це наше.. і це наше! До туристів в них одне ставлення, а потім, коли вже залишаються "свої", то вже інше. І тебе не зразу приймають за свою!...В мене хороше почуття гумору, толерантне ставлення до людей і тому мене не одразу, але якось прийняли і вважали як за свою.... Але "свої – не свої", такий розподіл був... Це не в плані ворожості, але це в плані "наше надбання, це моє...". Це ставлення до міста, до своєї історії, до якихось деталей, такий дух... Такий трохи міфологічний ореол, саме одеський колорит і це так!». (мешканка Києва)

«Одеса це як автономія легка, самі по собі... як Крим може. Може і в Росії... Крим же все одно рускоязычний. І тут все може бути, чого ви смієтесь... Як Миколаїв, Харків, Запоріжжя – це рускоязычні міста. Всі поголовно не будуть українською говорити в Одесі...». (мешканець Києва)

«Так мешканці так самі про себе і говорять (прим. – про відокремленість), а якщо вони так кажуть, то я так це і сприймаю теж. Для мене це українське місто в складі України. Але якщо мешканці так казали...Я живу зараз на 2 міста Прага і Львів. Так зараз в Празі багато одеситів і вони так і кажуть – ми за Україну, ми не росіяни, але ми самі по собі!». (мешканка Львова)

«Вони кажуть, що "ми одесити!!!"... І не русские, и не украинцы, а вот такие вот...». (мешканець Львова)

Чи Одеса проросійська?

Водночас уявлення про те, що Одеса – проросійське місто або місто сепаратистів здебільшого не знаходить підтвердження серед учасників фокус-груп усіх трьох міст. Вони вважають, що цей міф спеціально продукується російською пропагандою і транслюється через соціальні мережі, демонструючи людей, які є прихильниками Росії. Респонденти розуміють, що такі люди існують у будь-якому місті України, але не складають більшість і не є унікальною особливістю, характерною для Одеси.

«Я думаю, що таких людей спеціально шукають, щоб заморочити людям голову цим, щоб вони почали думати по-їхньому... Я читала, які вони (росіяни) гроші на цю пропаганду витрачають. Жах!». (мешканка Дніпра)

«Мені здається, що росіяни про кожне місто ІПСО, що їх тут вже чекають, знімали і у себе на федеральних каналах показували». (мешканець Дніпра)

«Був міф, некорисний міф, який вже прибрали, що Одеса – це російське місто. І це не правда, що Одеса хоче до Росії і проросійськи налаштована. Це міф, це неправда...Я це постійно чула від інших людей, не від одеситів. Особисто в мене була думка, що одесити більш відокремлені, що їм подобається жити в Україні, але ми самі по собі, не лізте к нам, не пхайте нам нічого, ми самі знаємо, як нам жити... Але я ніколи не чула, щоб Одеса прями хотіла до Росії, не було такого. А зараз дуже відчувається, що це міф і він розвіяний. Одеса – це Україна. Також вже і в Росії побачили, що цей міф, який вони довго нав'язували розвалився. Пропаганда не спрацювала». (мешканка Києва)

Міф «Одеса – єврейське місто»

Учасники фокус-груп згадували також різні міфи про панівну культурну приналежність Одеси. Одним з головних є міф про Одесу як місто євреїв. Цей міф є невіддільною частиною міфу про одеський колорит, навіяний тими самими анекдотами, розповідями та фільмами. І хоча більшість респондентів усвідомлює, що в Одесі євреї вже не є панівною або навіть

великою етнічною групою, проте ця асоціація міцно тримається відносно Одеси та її культури.

«А мені [асоціюється] оцей діалект єврейський... євреї такі, знаєте... трошки шилінги... такі жадібні... їх пристосовність до любого життя». (мешканець Львова)

«Вони створювали образ такої єврейської провінційної Одеси, с цим говором: Ізя, мама...». (мешканець Києва)

«Одеса завжди буде Одесою. Там процентов 40 євреїв, на українській мові вони розмовляти не будуть, а будуть на унікальном по лінгвістике говорі, на суржике. Там так і буде, нічого там не зміниш». (мешканець Києва)

Мешканці Дніпра найменше сприймають цей міф відповідним до реальності. Вони вважають, що саме їх місто значно більше відповідає такому «званню», оскільки в Дніпрі є центр «Менора» – найбільший у світі єврейський громадський комплекс.

«Якщо брати, то в нас в Дніпрі євреїв більше напевно...». (мешканець Дніпра)

«Ми заберемо єврейський міф до себе. Тому що в нас є Менора – найбільший єврейський центр в Європі ... У нас з вами 1:0 по євреям... У нас є навіть вулиця Шолом-Алейхема..., там де єврейська школа». (мешканець Дніпра)

Мультикультурність

Учасники фокус-груп вважають Одесу мультикультурним та багатонаціональним містом. Серед національностей, що проживають в Одесі, або проживали та вплинули на її розвиток, окрім українців, були названі турки, молдавани, румуни, євреї, греки. Цей міф для більшості не суперечить тому, що Одеса – це українське місто. Проте тут скоріше мається на увазі, що представники всіх національностей є частиною української політичної нації.

«Одеса – багатонаціональне українське місто. Це не протиріччя, тому що зараз поняття національності більш політичне, ніж етнічне. Тобто ким ти сам себе ідентифікуєш, а по крові ти можеш бути грек, вірменин чи єврей – а важливо ким ти себе ідентифікуєш». (мешканка Дніпра)

«У Львові теж багато національностей, він розміщений на пересіченні торгових шляхів. Візьміть навіть назви вулиць по професії і по національності: вірменська, єврейська, друкарська, гуцульська, чеська...». (мешканець Львова)

Також деякі учасники відзначили особливий вплив французької культури на планування та архітектурне оздоблення міста.

«Архітектура за зразком французької... планування від центру міста йде». (мешканка Києва)

«Взагалі Одеса рахується трохи французьким містом, взяти того ж Ланжерона, з чого все починалось.... А відстроювати Одесу почав Олександр I, наскільки я пам'ятаю, і звісно він звертався до іноземців, італійців, французів. Звідки ж в нас і Французький бульвар і так далі, це ж не просто так». (мешканка Львова)

«Саме Одеса схожа на Париж – воно поділене на 5 кіл, тобто 5 районів. І ось Одеса мені нагадує перше і друге коло. Центр і навколо ці вузьенькі кругленькі вулички». (мешканка Львова)

Деякі учасники фокус-груп протиставляють міф мультикультурності Одеси міфу про виключне значення саме росіян та російської культури в історії міста.

«Нам дуже довго нав'язувався такий міф, що Катерина заснувала Одесу. А нічого вона не заснувала! До цього був дійсно Хаджибей, а потім вона дійсно робила акцент на порт. До неї ж тут не був якийсь степ, а було вже місто з іншою культурою, але вона нам якось нав'язала своє і дуже довго це нав'язувалося. А Одеса це мікс великий – греки, євреї, молдаване, румуни, українці... Для мене Одеса – це мультикультурне місто, аж ніяк не російське! І не було ж такого, щоб тут перевагою колись були росіяни!». (мешканка Києва)

Водночас деякі учасники фокус-груп підтримують міф про те, що Одеса була заснована Катериною II та про значення росіян в її історії.

«І був тут флот російський. Айвазовський же писав кого? – руських моряків, море, царів, цариць...». (мешканець Києва)

«Я не був в Одесі, але це ж таке автентичне місто, засноване Катериною 2... Якщо порівнювати, то Львів це більш європейське місто, бо тут була і Україна, і Австро-Угорщина, і Польща, хто тільки тут не був. А Одеса завжди була під Імперією Російською...». (мешканець Львова)

Проте у масовому опитуванні тільки 16% вказали, що варто вести відлік заснування Одеси з часів появи назви Одеса у січні 1795 року за часів Російської імперії або з часів входження в склад Російської імперії та наказу Катерини II про влаштування у Хаджибейській військової гавані та купецької пристані. Крім того, 73% погодились з тезою, що треба позбутися міфу про заснування міста Катериною II.

Крім того, в опитуванні було поставлено питання щодо того, які етнічні групи або культурні спільноти справили найбільший вплив на розвиток Одеси. З відривом від інших, в оцінках респондентів переважають євреї та українці: 50% та 49% відповідно назвали саме ці етнічні групи в контексті впливу на розвиток міста.

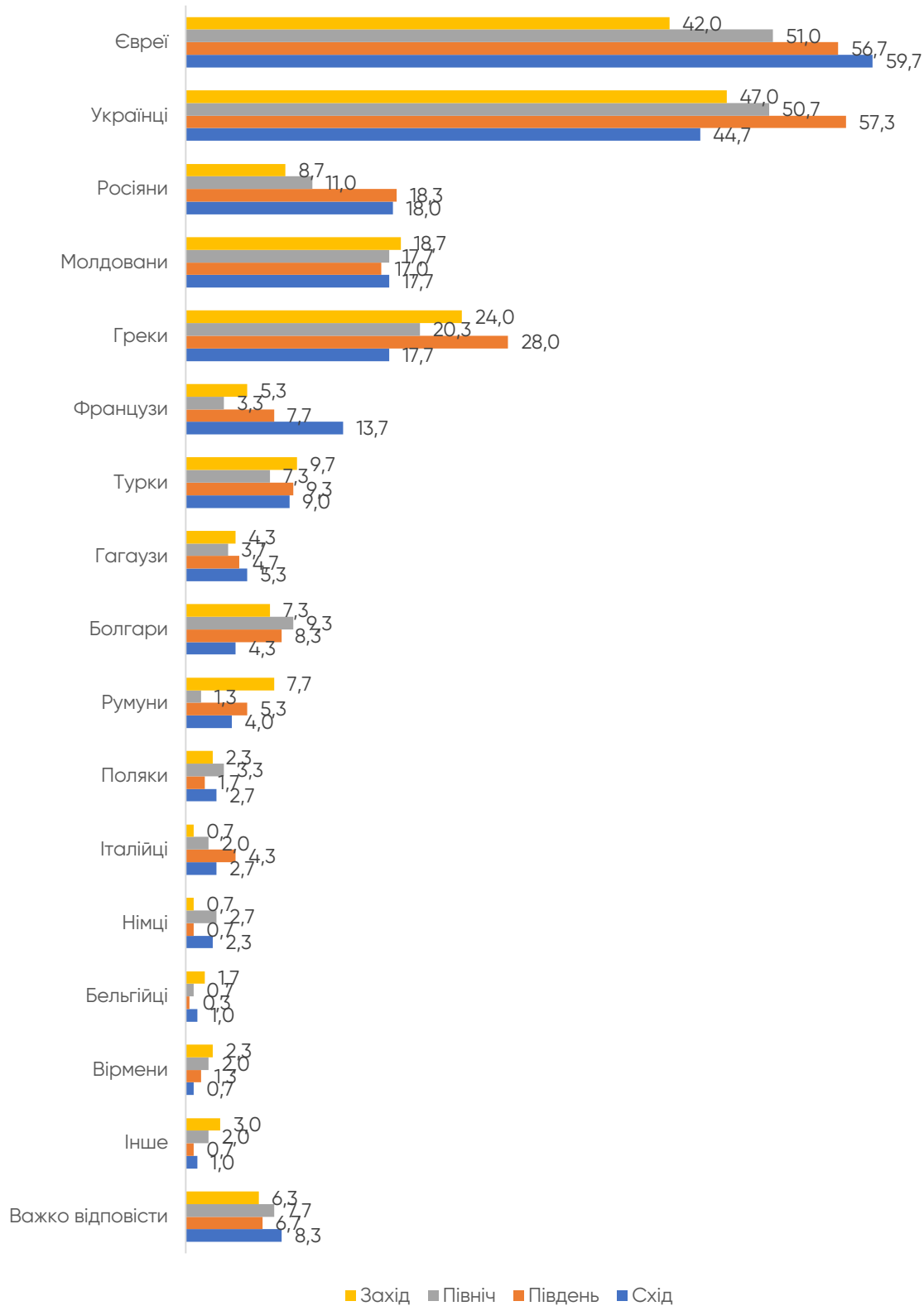
Мешканці Західного макрорегіону, в порівнянні з іншими, менше обирали євреїв як етнічної групи, що справила вплив на Одесу (тільки 42%), а українці там вийшли на перше

місце (47%). Натомість на Сході, навпаки, 60% обрали євреїв і тільки 45% – українців. Крім того, на Сході та Півдні дещо частіше, ніж на Півночі та Заході, згадували росіян (по 18% на Сході та Півдні та 11% і 9% на Півночі та Заході). Також, у віковій категорії 18–35 частіше обирали варіант «українці» (55%), ніж варіант євреї (46%).

Як Ви вважаєте, які етнічні групи або культурні спільноти справили найбільший вплив на розвиток Одеси? (%)

Розподіл за макрорегіонами

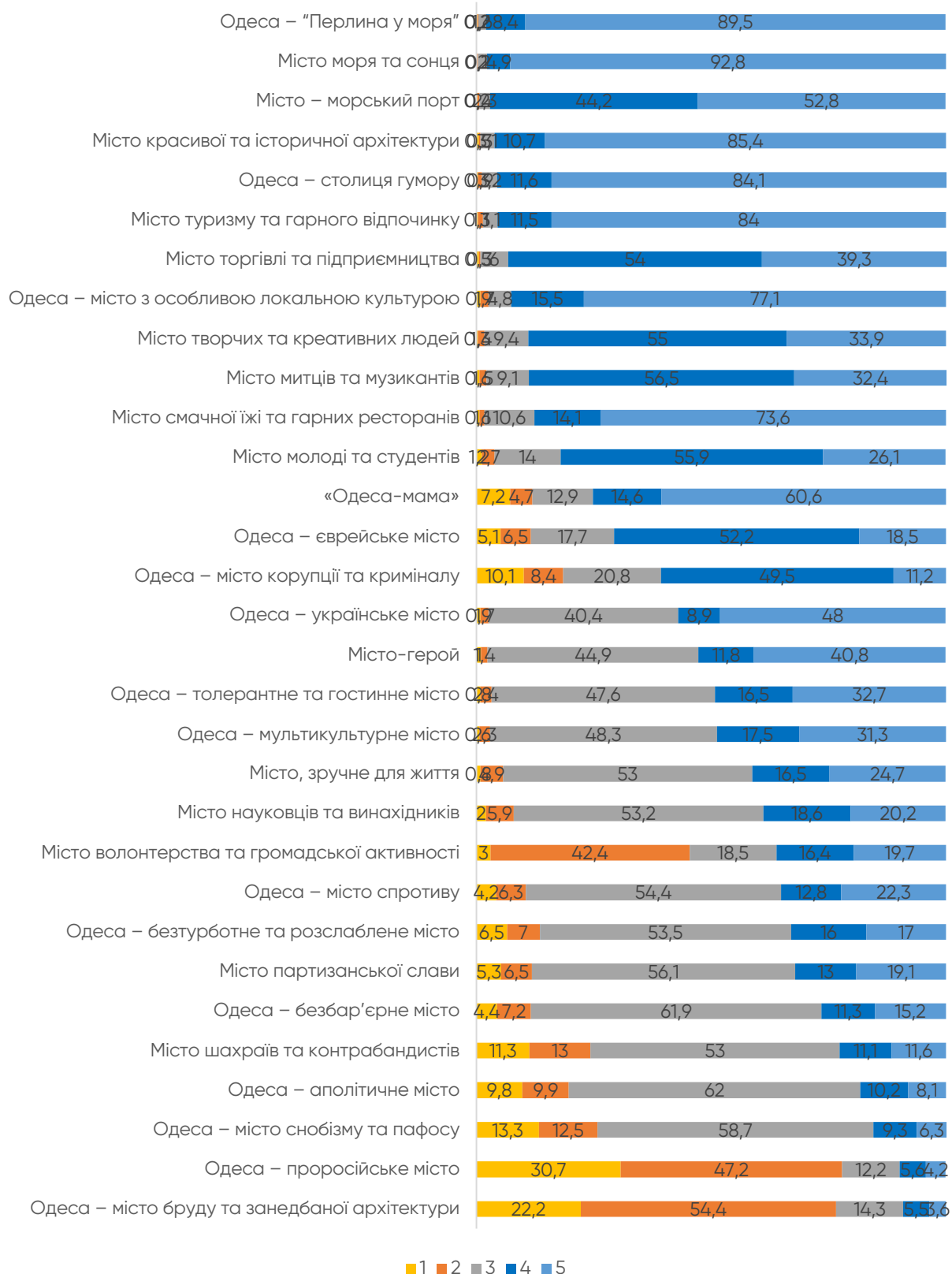
Місто – торговий порт

Декілька респондентів згадали про те, що Одеса, в першу чергу, є великим портом та історично мала велике значення у торгівлі.

«Одеса для мене вільне портове місто, воно для мене не є, так би мовити, українським... Я кажу, як самі одесити кажуть, що це портове, торгове місто.. на території України...».
(мешканець Львова)

На основі отриманих під час фокус-груп результатів було сформульовано 31 твердження, які належать до різних міфів, описаних в цьому розділі. Респондентам в загальнонаціональному опитуванні було поставлене питання, наскільки вони погоджуються з цими твердженнями від 1 до 5 (де 1 – зовсім не погоджуюсь, 5 – повністю погоджуюсь).

Нижче наведені твердження, які можна почути про Одесу. Оцініть, наскільки Ви погоджуєтесь з ними від 1 до 5, де 1 – зовсім не погоджуюсь, 5 – повністю погоджуюсь (%)

Опитування демонструє домінування міфу Одеси як морського, курортного, туристичного міста (місто моря та сонця – 98%, місто туризму та гарного відпочинку – 96%, місто смачної їжі та гарних ресторанів – 88%), міфу Одеси як міста культури та історичної архітектури (місто красивої та історичної архітектури – 96%, місто творчих та креативних людей – 89%, місто митців та музикантів – 89%), Одеси як морського торгового порту (місто-морський порт – 97%, місто торгівлі та підприємництва – 93%). Також серед найбільш популярних асоціацій виявились ті, що можна віднести до міфу одеського колориту: 98% погоджуються з асоціацією «Одеса – перлина у моря», 93% респондентів вважають Одесу містом з особливою локальною культурою, а 96% – столицею гумору. Проте як безтурботне та розслаблене місто (про що часто згадували на фокус-групах в контексті позитивного настрою міста) Одесу сприймає тільки 33%.

Окрім цього, деякі уявлення, які активно обговорювали під час фокус-груп, виявились менш популярними в опитуванні, і навпаки. Наприклад, під час фокус-груп майже не згадували про Одесу як про місто молоді та студентів, а в опитуванні це твердження підтримало 82% респондентів, що приблизно відповідає популярності асоціації «Одеса-мама» – 75%.

Щодо тверджень, які визначають культурну та етнічну приналежність Одеси, найбільш популярною є уявлення про неї як про єврейське місто (71%). З тим, що Одеса – українське місто погоджується 57%, а мультикультурне тільки 49%.

Серед асоціацій, з якими погоджуються більш ніж половина респондентів, також є визначення Одеси як міста корупції та криміналу (61%). Водночас те, що Одеса є містом шахраїв та контрабандистів, респонденти не підтримують.

А от твердження, з якими не погодилась більшість респондентів – це те, що Одеса – проросійське місто (оцінки «1» та «2» поставили 78%) та місто бруду та занедбані архітектури (77%). Водночас більше респондентів не погоджується (45%), ніж погоджується (36%) з тим, що Одеса – місто волонтерства та громадської активності. Також не надто популярною є думка, що Одеса є містом спротиву, цю тезу підтримує тільки 35%.

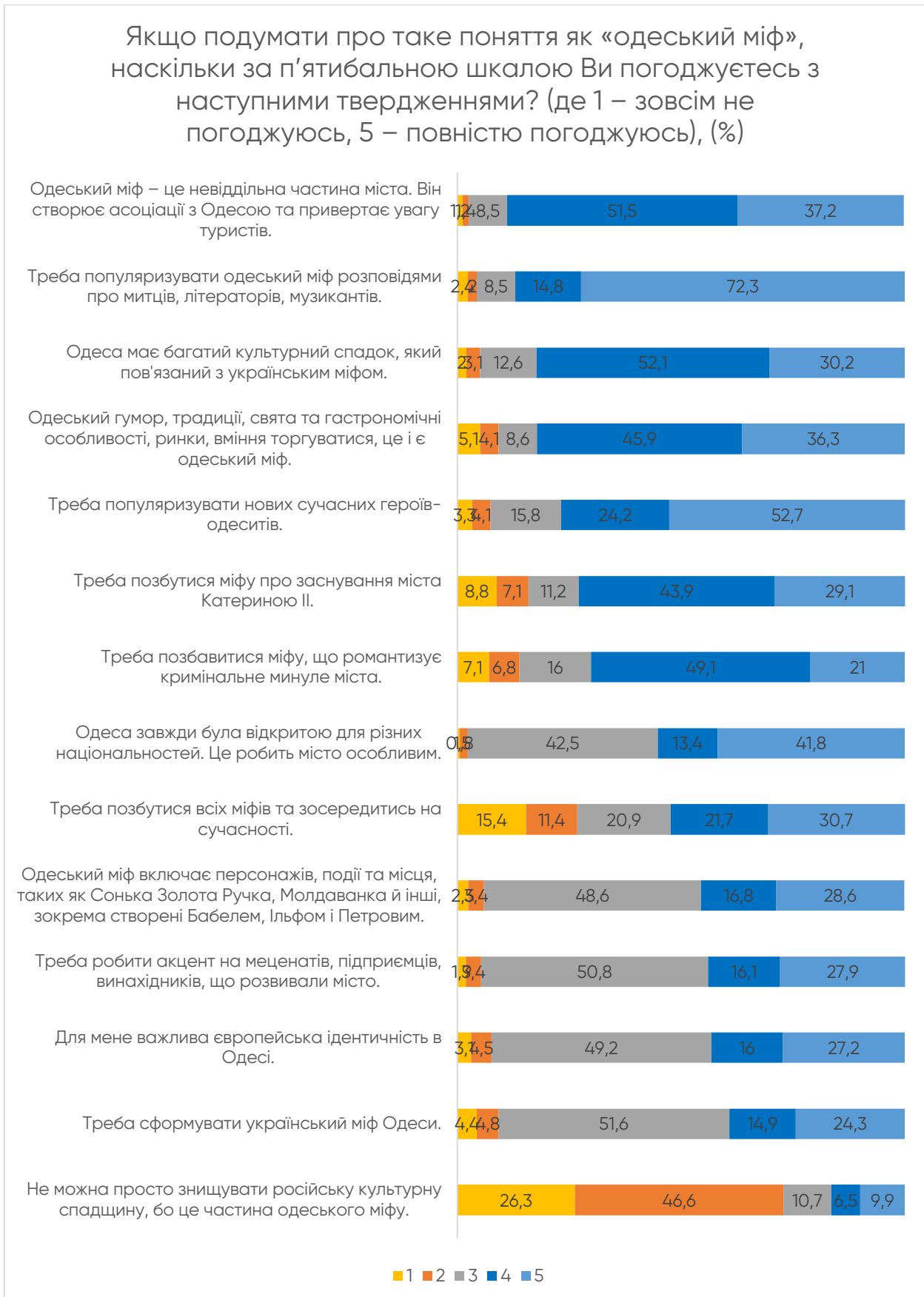
Також респондентам в репрезентативному опитуванні був поставлений ряд питань на визначення запиту на зміну історико-культурного міфу та майбутнього культурного розвитку міста.

Більшість респондентів поділяє думку, що одеський міф – це невіддільна частина міста, який створює асоціації з Одесою та привертає увагу туристів (89%) і що одеський гумор, традиції, свята та гастрономічні особливості, ринки, вміння торгуватися – це і є одеський міф (82%). Примітно, що 82% також погоджується з тим, що Одеса має багатий культурний спадок, який пов'язаний з українським міфом.

Щодо того, які міфи варто розвивати, більшість відмітили, що треба популяризувати одеський міф розповідями про митців, літераторів, музикантів (87%); також треба популяризувати нових сучасних героїв-одеситів (77%). З іншого боку, треба позбутися міфу про заснування міста Катериною II (73%) та міфу, що романтизує кримінальне минуле міста (70%).

А от тезу на користь міфу мультикультурності (Одеса завжди була відкритою для різних національностей і це робить місто особливим) підтримало трохи більш ніж половина респондентів (55,2%).

Також наразі більшість (73%) не погоджується з тим, що не можна просто знищувати російську культурну спадщину, бо це частина одеського міфу.

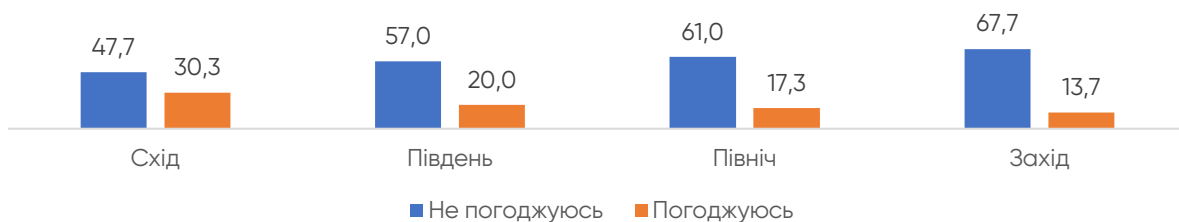

Щодо майбутнього, абсолютна більшість респондентів вважають, що Одеса має розвиватися, в першу чергу, як українське місто (94%). Водночас це не суперечить тому, що 88% підтримують мультикультурний вектор розвитку міста, а також 83% обирають європейський вектор розвитку. Респонденти не підтримують тези, що Одеса – місто радянської слави та має зберегти її та що Одеса має зберегти культурну спадщину часів Російської імперії (по 61% обрали оцінки «1» та «2» щодо цих тез). На Сході різниця між тими, хто погоджується з двома останніми тезами, і тими, хто не погоджується є меншою, але негативні оцінки все одно переважають.

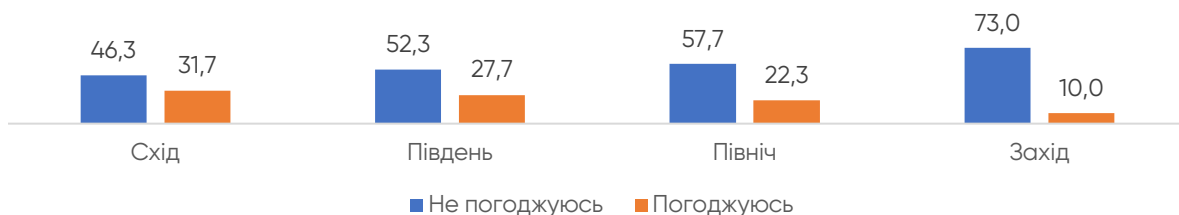
Коли ми говоримо про майбутній розвиток Одеси, наскільки за п'ятибальною шкалою Ви погоджуєтесь з наступними твердженнями? (де 1 – зовсім не погоджуюсь, 5 – повністю погоджуюсь), (%):

Майбутній розвиток Одеси: Одеса має зберегти культурну спадщину часів Російської імперії
Розподіл за макрорегіонами

Майбутній розвиток Одеси: Одеса - місто радянської слави та має зберегти її
Розподіл за макрорегіонами

Висновки

1. І фокус групи та кількісне опитування демонструє, що Одеса була дуже популярним місцем, важливим культурним і туристичним центром для значної частини українців до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Учасники фокус-груп відвідували Одесу з різними цілями, включаючи відпочинок, туризм, відвідування родичів, культурні заходи та освіту. Хоча мешканці інших міст України відвідують Одесу з різними цілями та різною частотою, їх об'єднує загальне позитивне ставлення до міста. Різниця в перевагах для відпочинку, особистих зв'язках та інтересах до культурних заходів відображає різноманітність досвіду та сприйняття Одеси серед жителів різних міст. Аналіз даних щодо мети останнього перебування в Одесі серед респондентів опитування із різних регіонів України також виявляє відмінності в пріоритетах та мотиваціях для відвідування міста та свідчить про багатофункціональність Одеси. Головною метою останнього перебування в Одесі для більшості респондентів є відпочинок на морі, другою за популярністю метою є відвідування родичів та друзів. На третьому місці знаходяться робочі/службові справи та відрядження, що вказує на важливість Одеси як ділового центру.
2. Учасники фокус груп цінують Одесу за її багате культурне життя, романтизм міста, включаючи театри, оперу, концерти та інші культурні заходи. Жителі всіх трьох міст відзначають різноманітність та якість їжі в Одесі, а також наявність численних ресторанів та кафе. Одеса приваблює своєю унікальною атмосферою та колоритом, який відрізняється від інших українських міст. При цьому, жителі всіх трьох міст (Київ, Львів, Дніпро) висловлюють невдоволення станом пляжів, відсутністю громадських туалетів та загальним станом інфраструктури. Проблема забруднення моря та берегової лінії є загальною для відвідувачів з усіх трьох міст.
3. У більшості учасників фокус груп одесити асоціюються з веселим настроєм, гумором та здатністю підтримувати позитивний дух навіть у складних ситуаціях. Уявлення про одеситів часто формуються через стереотипні образи, анекдоти та медійні наративи, що відображає важливість культурних та медійних впливів. Менталітет одеситів сприймається як різноманітний та багатогранний, що відображає культурну різноманітність міста.
4. Згідно з результатами загальнонаціонального опитування, 52,1% не мають знайомих, які є або були жителями Одеси. Однак, 36,3% респондентів мають знайомих, які продовжують жити в Одесі. Це вказує на те, що для значної частини населення країни Одеса залишається важливим центром, де проживають їхні друзі/колеги/знайомі.
5. Мешканці Дніпра мають менше особистих знайомств з одеситами та більше спираються на загальні уявлення та медійні образи. Вони зосереджуються на культурній ідентичності Одеси, пов'язаній з театром та мистецтвом. Кияни відзначають зміну сприйняття Одеси з часом, вказуючи на збільшену інтеграцію міста в загальноукраїнський контекст. Вони також порівнюють стиль життя та ставлення до роботи одеситів з киянами, відзначаючи більшу вільність та спокій одеситів. Львів'яни особливо підкреслюють гумористичний аспект одеського

менталітету, порівнюючи його зі своїм більш сумним сприйняттям життя. Вони також відзначають стійкість одеситів у важких ситуаціях. Попри певні відмінності у сприйнятті, одесити загалом вважаються веселими, оптимістичними та різноманітними людьми, які здатні зберігати позитивний настрій та стійкість. Культурні стереотипи та медійні образи відіграють значну роль у формуванні цих уявлень.

6. Новини та факти, які стосуються мовних питань, політичних подій, військових загроз, процесів декомунізації, дерусифікації, природних катастроф, культурних та історичних пам'яток, та трагічних подій, впливають на зміну ставлення до Одеси серед учасників різних фокус-груп. Ці події викликають обговорення, роздуми та емоційні реакції, підкреслюючи важливість Одеси як складової культурної та історичної спадщини України.
7. Учасники фокус-груп з різних міст України демонструють схожі тенденції у використанні джерел інформації про Одесу. Вони активно користуються соціальними мережами, месенджерами та іншими інтернет-ресурсами, водночас віддаючи перевагу цифровим платформам над традиційними медіа. Персональні контакти також залишаються важливим джерелом інформації, забезпечуючи особистісний зв'язок з подіями в Одесі.
8. Дані всеукраїнського опитування свідчать про значну роль Інтернет-ресурсів, телеграм-каналів та національного телебачення як основних джерел інформації про Одесу. Інтернет домінує як джерело новин, що відображає загальносвітову тенденцію до цифровізації медіа. Телеграм-канали набирають популярності через їх оперативність та зручність, тоді як національне телебачення залишається значним завдяки своїй широкій доступності. Особисті контакти також відіграють важливу роль у поширенні новин, що підкреслює значення соціальних мереж і особистих взаємин.
9. І фокус-групи, і масове опитування демонструють домінування в уявленні респондентів знакових місць, які символізують Одесу як приморське місто (Чорне море, морський порт, Аркадія), а також місць, що зосереджені в історичному центрі (Потьомкінські Сходи, Привоз, Дерибасівська вулиця, Оперний театр, Приморський бульвар, Пам'ятник Дюку Рішельє). За результатами фокус-груп також можна зробити висновок, що у сприйнятті відвідувачів Одеси закарбовуються місця, які складають туристичну інфраструктуру, зокрема готелі, бази відпочинку, заклади харчування, басейни, аквапарки, нічні клуби.
10. В ході фокус-груп та масового опитування найбільше асоціацій та згадувань щодо Одеси отримали особистості, які взяли участь у створенні та розвитку «одеського міфу» (Михайло Жванецький, Леонід Утьосов, Олег Філімонов, Борис Барський) та міфологізовані персонажі, що символізують «бандитську» Одесу (Сонька Золота Ручка та Мішка Япончик). Водночас тільки 45% погоджуються, що одеський міф включає персонажів, події та місця, таких як Сонька Золота Ручка, Молдаванка й інші, зокрема створені Бабелем, Ільфом і Петровим, а 70% вважають, що треба позбавитися міфу, що романтизує кримінальне минуле міста.

11. Представникам трьох досліджуваних міст під час фокус-груп було важко згадати сучасних відомих одеситів, особливо тих, що асоціюються з Україною. В масовому опитуванні також найменше обирали сучасних відомих одеситів як особистостей, що символізують місто. Проте 82% вважають, що Одеса має багатий культурний спадок, який пов'язаний з українським міфом, а 76% погоджуються, що треба популяризувати нових сучасних героїв-одеситів.
12. Щодо історії Одеси, більшість вважає, що всі її епохи однаково важливими. Також майже третина респондентів вважає, що відлік історії Одеси треба вести з давніх часів, а саме з існування на цих територіях поселень греків у часи Античності. Водночас ще третині респондентів нічого не відомо про заснування Одеси. Частка респондентів, які пов'язують відлік історії Одеси з Катериною II та росіянами (обрали варіанти «З часів появи назви Одеса у січні 1795 року за часів Російської імперії» та «З часів входження в склад Російської імперії та наказу Катерини II про влаштування у Хаджибеї військової гавані та купецької пристані») складає 16%.
13. В ході фокус-груп були названі різноманітні матеріальні та нематеріальні об'єкти, що складають одеську культурну спадщину. В якості матеріальної культурної спадщини респонденти називали конкретні локації та пам'ятки архітектури, зосереджені в історичному центрі міста, який фактично внесено до всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а також окремі елементи, які складають привабливий для респондентів образ Одеси: дворики, бруківка, платани, фунікулер, пам'ятники. В якості нематеріальної культурної спадщини респонденти назвали одеську кухню (форшмак, фарширована риба, бички, мідії), одеський гумор та одеську говірку. Відповіді в масовому опитуванні демонструють, що одеською культурною спадщиною, в першу чергу, є саме одеський гумор, говірка та традиції; море, парки, бульвари, морські схили, ландшафти, Траса здоров'я, та історичні вулиці та архітектурні пам'ятки.
14. Щодо того, що потрібно робити з культурною спадщиною часів Російської імперії та Радянського Союзу, а також топонімією, присвяченою особам тих історичних епох, між учасниками фокус-груп відбулися дискусії. Були висловлені три основні підходи до цього питання:
 - варто прибрати пам'ятники більшості діячів часів Російської Імперії та Радянського Союзу, які є частиною як військової, так і культурної експансії;
 - варто залишити більшість пам'ятників, адже вони є частиною нашої історії. Як аргумент наводився досвід інших країн, які зберігають пам'ятники різних історичних епох;
 - варто застосовувати диференційований підхід залежно від особистості.
15. В загальнонаціональному опитуванні найбільш однозначно опитані погодились з тим, що варто позбутися пам'яток, що містять антиукраїнську символіку, лозунги, мету встановлення, а також, що питання щодо кожної пам'ятки має вирішуватися окремо із залученням широкого кола громадськості та експертів. Проте треба зазначити, що респонденти одночасно підтримують різні стратегії,

хоча подекуди вони є несумісними. Так, наприклад, думки, що варто позбутися всіх символів російського минулого та що варто позбутися всіх символів радянського минулого отримали схвальні оцінки від 68% та 63% респондентів відповідно. Водночас 59% також підтримало думку, що варто залишити всі пам'ятки та показувати історію такою як є, нічого не перекручувати.

16. В ході фокус-груп було виявлено існування різних міських міфів, як певних стійких уявлень про місто, його історію, культуру, значущих місць, персонажів та подій. Серед цих міфів можна виділити: «міфи одеського колориту», «міф бандитської Одеси», міф «Одеса – курортне місто та місто морського відпочинку», міф «Одеса – місто культури та історичної архітектури», міф «Одеса – місто розслабленості та позитиву», міф про відокремленість Одеси, міф «Одеса – єврейське місто», міф мультикультурності Одеси, міф «Одеса – торговий порт».
17. Опитування демонструє домінування міфу Одеси як морського, курортного, туристичного міста (місто моря та сонця, місто туризму та гарного відпочинку, місто смачної їжі та гарних ресторанів), міфу Одеси як міста культури та історичної архітектури (місто красивої та історичної архітектури, місто творчих та креативних людей, місто митців та музикантів), Одеси як морського торгового порту (місто-морський порт, місто торгівлі та підприємництва). Також серед найбільш популярних асоціацій виявились ті, що можна віднести до міфу одеського колориту («Одеса – перлина у моря», місто з особливою локальною культурою, Одеса – столиця гумору).
18. Під час фокус-груп більшість респондентів висловили думку, що після початку повномасштабної війни місто консолідувалося, а одесити продемонстрували свою патріотичну позицію. Проте у масовому опитуванні думку, що Одеса є містом спротиву, підтримує тільки 35%. Також більше респондентів не погоджується, ніж погоджується з тим, що Одеса – місто волонтерства та громадської активності.
19. Серед негативних асоціацій, з якими погоджуються більша частина респондентів, є визначення Одеси як міста корупції та криміналу. Водночас тезу, що Одеса є містом шахраїв та контрабандистів, респонденти не підтримують. Також більшість не погоджується, що Одеса – місто бруду та занедбанної архітектури.
20. Окремо варто означити різні міфи про панівну культурну приналежність Одеси та етноси, що справили вплив на її розвиток. Одним з головних є міф про Одесу як місто євреїв. Цей міф є невіддільною частиною міфу про одеський колорит, навіяний тими самими анекдотами, розповідями та фільмами. Ця асоціація міцно тримається відносно Одеси та її культури. Так, 71% респондентів погодилися з тезою, що Одеса – єврейське місто. До прикладу, з тим, що Одеса – українське місто погоджується 57%. У опитуванні також було поставлено питання щодо того, які етнічні групи або культурні спільноти справили найбільший вплив на розвиток Одеси. З відривом від інших, в оцінках респондентів переважають євреї та українці: 50% та 49% відповідно назвали саме ці етнічні групи в контексті впливу на розвиток міста. Тільки у віковій категорії 18-35 варіант «українці» (55%) частіше обирали ніж варіант «євреї» (46%).

21. Отже, сприйняття Одеси як українського міста є дещо менш значущим, ніж міф про єврейську Одесу. Водночас 82% погодились з тим, що Одеса має багатий культурний спадок, який пов'язаний з українським міфом. Враховуючи те, що респондентам було складно назвати українських героїв минулого та сучасності, можна звернутися до результатів фокус-груп, та проінтерпретувати це як те, що Одеса фактично є українським містом, а її мешканці – частиною української політичної нації.
22. Учасники фокус-груп також вважають Одесу мультикультурним та багатонаціональним містом, проте в опитуванні тезу про мультикультурність міста підтримала майже половина респондентів. Думку, що Одеса завжди була відкритою для різних національностей і це робить місто особливим, підтримало трохи більш ніж половина.
23. А от твердження, з яким не погодились більшість респондентів – це те, що Одеса – проросійське місто. Крім того, більшість поділяє думку, що треба позбутися міфу про заснування міста Катериною II. Також наразі більшість не погоджується з тим, що не можна просто знищувати російську культурну спадщину, бо це частина одеського міфу.
24. В цілому, щодо одеського міфу більшість респондентів поділяє думку, що він є невіддільною частиною міста, який створює асоціації з Одесою та привертає увагу туристів і що одеський гумор, традиції, свята та гастрономічні особливості, ринки, вміння торгуватися – це і є одеський міф.
25. Щодо майбутнього, абсолютна більшість респондентів вважають, що Одеса має розвиватися, в першу чергу, як українське місто (94%). Водночас це не суперечить тому, що майже в однаковій мірі підтримується мультикультурний (88%) та європейський (83%) вектор розвитку міста.

Дослідження проведено ГО «Сприяння міжкультурному співробітництву» на замовлення ГО «Одеський Діловий Клуб» в рамках проєкту Odesa Decolonization за підтримки проєкту Агентства США з міжнародного розвитку USAID «Зміцнення громадської довіри (UCBI)».

Автори:

Тетяна Кривошея, кандидатка соціологічних наук, голова соціологічних проєктів ГО «Сприяння міжкультурному співробітництву».

Вікторія Баласанян, старша експертка з проведення соціальних досліджень ГО «Сприяння міжкультурному співробітництву».

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ODESA

DECOLONIZATION

**ODESA
BUSINESS
CLUB**